

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

TREBALL DE FINAL DE GRAU

FACULTAT DE DRET

Maria Encarnació Roca i Trias (26/04/1944).

**Primera dona en assolir la càtedra de Dret Civil a
Espanya**

Autora: Maribel Gimeno Catalán

Tutor: Max Turull Rubinat

Àrea temàtica: Història del Dret

Línia: Les primeres dones juristes a Catalunya (1910-1975)

NIUB: 20098621

Curs acadèmic: 2n semestre 2020-2021

«La societat no pot en justícia prohibir l'exercici honrat de les seves facultats a la meitat del gènere humà». C. Arenal.

SUMARI

1. Introducció	5
2. Context històric	
2.1. Evolució del paper de la dona a Espanya	6
2.1.1. El paper de la dona durant el franquisme (1939-1975): la Secció Femenina	8
2.1.2. El paper de la dona des de la transició democràtica fins l'actualitat (1976-2021)	11
2.2. Accés de la dona als estudis universitaris	
2.2.1. Antecedents en l'educació de les dones	13
2.2.2. Decret del 8 de març de 1910	14
2.2.3. Les primeres dones a la Universitat	
2.2.3.1. Primeres dones en accedir als estudis universitaris	15
2.2.3.2. Primeres dones en exercir la docència a la Universitat de Barcelona	17
3. Perfil personal de l'Encarna Roca	
3.1. Infantesa	18
3.2. Etapa universitària	19
4. Perfil docent de l'Encarna Roca	21
5. Perfil científic de l'Encarna Roca	22
6. Perfil professional de l'Encarna Roca	
6.1. Tribunal Suprem	25
6.2. Tribunal Constitucional	26
7. Càrrecs, premis i reconeixements	28

8. Encarna Roca i Trias en l'actualitat.....	29
---	-----------

Conclusions.....	31
-------------------------	-----------

Bibliografia.....	32
--------------------------	-----------

Annexos

Annex 1: Entrevista amb el Dr. Ramón Casas Vallès.....	38
--	----

Annex 2: Entrevista amb la Dra. Isabel Miralles González.....	46
---	----

Annex 3: Entrevista amb el Dr. Joan Egea Fernández.....	55
---	----

Annex 4: Entrevista amb el Dr. Josep Ferrer Riba.....	59
---	----

Annex 5: Entrevista amb la Dra. Encarna Roca i Trias.....	65
---	----

1. Introducció

Al veure la línia de TFG de les primeres dones juristes a Catalunya (1910 - 1975) vaig tenir clar escollir-la donat que em crida molt l'atenció la història que han viscut les dones, així com la lluita per la igualtat entre homes i dones que segueix en l'actualitat. El meu tutor, el professor Max Turull Rubinat, em va proposar tan temes quantitius, en termes de dades estadístiques de les dones a l'accedir a la universitat, com temes qualitatius de centrar-me en la història d'una dona pionera. Personalment, la idea de centrar-me en la vida d'una dona pionera em sembla la més interessant per redactar un treball de final de grau, i ho vaig tenir clar gràcies a l'ajuda del meu tutor.

Vaig tenir moltes opcions de dones pioneres, però vaig escollir la Dra. Encarna Roca i Trias donat que és la primera dona en assolir la càtedra en Dret Civil a tota Espanya. Així com ser una dona pionera en el món del dret. També fou una professora a la Universitat de Barcelona. Em semblava molt interessant poder aprofundir en la seva vida i veure tot el seu recorregut tan personal com professional.

El començament del treball constarà d'un context històric per emmarcar el tema de l'accés de les dones als estudis, emfatitzant en el Decret de 8 de març de 1910 ja que va ser un abans i un després en la història de les dones. Seguidament, les dones en l'etapa franquista així com les dones en l'etapa post franquista fins l'actualitat. Després, a la segona part del treball em centraré en el perfil personal i professional de Dra. Roca explicant tot el seu recorregut en el qual em basaré principalment en les fonts annexades que seran les entrevistes realitzades tan a ella com als seus deixebles.

Per poder completar aquesta segona part, faré algunes entrevistes a professors que són deixebles d'ella, algun dels quals també va coincidir amb ella durant la docència, així com poder entrevistar a la pròpia Dra. Roca ja que això facilitarà el meu treball i ho incorporaré als annexos.

Els objectius d'aquest treball és fer un recorregut de la seva vida tan acadèmica com professional, també mencionant càrrecs, premis, reconeixements, publicacions i investigacions. La Dra. Roca va ser pionera ja que va accedir a la universitat en moments claus en la història de les dones. També visualitzar el paper de la dona durant el recorregut de tota la història.

2. Context històric

2.1 Evolució del paper de la dona a Espanya

És cert que la realitat de les dones és diferent depenent del lloc geogràfic en el que es troba ubicada. La gran varietat de països que formen el planeta fa que trobem molts models aplicables a la situació en la que es troben les dones. Cada país regula el tema del gènere de manera diferent pel que les dones van formant part o van essent apartades de la societat depenent de l'estructura tan social com cultural de cada societat. És comú que hi hagi una millor situació de la dona en països desenvolupats front als països en vies de desenvolupament ja que aquests estan en situació de major discriminació. Pel que, el rol de la dona en cadascuna de les societats depèn de molts factors que condicionen les seves vides com són la cultura, les tradicions, la religió, la època en que es troba, etc. (Gil, 2016)

La dona ha estat considerada tradicionalment com un sector endarrerit de la societat i refugi de l'església. A les primeres societats les dones eren les encarregades de recol·lectar i els homes encarregats de portar carn. Això va fer que les activitats que estiguessin relacionades directament amb la força es començaren a identificar amb els homes degut a la diferència física entre els dos gèneres. A l'Edat Mitjana els homes eren el centre mentre que les dones estaven destinades a ser esposes i mares. (La mujer, 2016)

La burgesia va portar un panorama que va canviar ja que li donava a les dones petites possibilitats d'acostar-se al treball com una forma d'ajudar al sosteniment de la seva llar. Però no va ser fins a 1918, amb la Primera Guerra Mundial, quan aquest panorama va començar a prendre un camí diferent. La conjuntura de la

guerra va obligar a les dones a sortir de casa seva amb el consentiment dels seus marits i dels seus pares. Els homes havien d'anar a la guerra i algú s'havia d'encarregar de les tasques que anteriorment eren exclusives per als homes. Això es va accentuar a 1942 en el marc de la Segona Guerra Mundial. (La mujer, 2016)

Els últims anys de la Monarquia d'Alfons XIII es van desenvolupar sota la dictadura de Primo de Rivera amb un interès paternalista pels drets de les dones. Encara que es van fer algunes concessions com és el cas de les lleis de protecció al treball, facilitats per cursar estudis universitaris, possibilitat d'accés als governs municipals, dret al vot restringit, però encara els avenços produïts en la posició de la dona seguien sent escassos. (Díez, 1995, 25)

A l'any 1931, a les dones se'ls hi concedeix el dret al vot i els acords sobre el dret de família. En els vuit mesos de mandat del Govern Provisional d'abril a desembre de l'any 1931 no es van frustrar aquestes esperances donat que es va produir el nomenament de Victoria Kent com a Directora General de Presons, l'accés de la dona als tribunals de justícia en assumptes relatius a crims passionals, accés al càrrec de notari i registrador, possibilitat de ser candidates a les diputacions, etc. (Díez, 1995, 25)

La Constitució republicana del 9 de desembre de 1931 fou una peça important per l'avanç de les aspiracions femenines al reconèixer una sèrie de drets: igualtat de sexes i drets, prohibició de la discriminació laboral, protecció del treball de les dones, assegurança de maternitat, dret al vot i a ser escollida per les majors de 23 anys i la reforma de la família amb el reconeixement del matrimoni civil i el divorci. (Díez, 1995, 26)

El 29 d'octubre de 1933 es va constituir a Madrid la Falange Espanyola, una organització política alternativa al sistema democràtic representatiu, amb un marcat caràcter conservador, autoritari i una fèrria oposició a la trajectòria desenvolupada per la República. Rebutjava els avenços concedits a les dones,

especialment tots aquells aspectes que atemptaven contra la família i les costums tradicionals de la Pàtria, com ho era el divorci. (Díez, 1995, 29)

La participació femenina al camp militar fou la primera activitat marcada com a masculina que es registra a partir del 18 de juliol de l'any 1936, afavorida per la desorganització i eufòria dels primers dies, mitjançant la figura de la miliciana. En ciutats importants, com Barcelona i Madrid, les dones es van comprometre activament en la lluita contra els rebels. Van començar a aparèixer figures heroiques i màrtirs com a propaganda. Amb el pas del temps, l'organització i disciplina de l'exercit republicà es van delimitar les funcions masculines i femenines per tal que fossin més eficaces encara que amb certes resistències. L'home anava al front i la dona a la rereguarda. (Díez, 1995, 31)

Amb la desaparició de la República, el moviment femení registra un retrocés, amb la recuperació del tradicionalisme catòlic i l'ànima de l'Espanya profunda. La dècada dels anys 40 fou una època negra, sense llibertat, sota una totalitat de submissió masculina. La dona torna a la llar, a la família i als fills. Malgrat els canvis produïts en els anys 30, la mentalitat tradicional encara pervivia sòlidament a la consciència col·lectiva. La Secció Femenina de la FET (Falange Espanyola Tradicionalista) i de la JONS (Juntas d'Ofensiva Nacional Sindicalista) encarnen el nou ordre i el model oficial de dona que el Règim pretén imposar. (Díez, 1995, 39 – 40)

2.1.1 El paper de la dona durant el franquisme (1939-1975): la Secció Femenina

Al començament de la dictadura del general Francisco Franco, la dona espanyola va perdre tots els drets que havia aconseguit durant la II República espanyola. La pèrdua d'aquests drets, la crisi econòmica en què estava Espanya després de la Guerra Civil i la mentalitat del dictador, deixava a la dona espanyola amb el mateix paper que tenien les seves antecessores del segle anterior. (La mujer durante el franquismo)

Durant els quaranta anys que va durar el franquisme, Espanya era exemple de la societat patriarcal. Durant la Segona República s'havia donat vot a les dones, se'ls hi va concedir drets i van començar a incorporar-se al món laboral. Durant la guerra, les dones van participar de manera activa en els dos bàndols però quan aquesta va finalitzar se'ls va tornar al rol tradicional a la llar. Es va suprimir immediatament tota la legislació de la República que els hi concedia a les dones aquest dret. (La mujer durante el franquismo)

L'Estat va decidir que s'havia d'alliberar a les treballadores del taller i de la fàbrica, i a les professionals de classe mitjana se'ls hi va treure dels seus llocs de treball. Es va suprimir l'educació mixta a les escoles i es va dissenyar una formació especial per convertir a les dones en bones esposes i mares. La família conservadora tradicional es convertia en el fonament de la nació. La dona era esposa, mare i amb valors espirituals on es va protegir a la família com a nucli vital del règim així com també es va prohibir el matrimoni civil, la contracepció i el divorci. La major part de la normativa laboral contenia la condició de que les dones abandonessin el treball al casar-se. Es va prohibir que les dones exercissin unes determinades professions com: advocada de l'Estat, notaria o diplomàtica. (La mujer durante el franquismo)

Això es va dur a terme a través de la creació de la Secció Femenina de la Falange, que va ser l'encarregada d'educar a les dones en el seu paper. Es va crear a l'any 1934 i es caracteritzava per la propagació de l'ideal femení de submissió respecte de l'home. Era completament el contrari a l'ideal progressiu feminista a Espanya durant la II República ja que els falangistes reclamaven un retorn dels valors tradicionals associats a la dona. (La Sección Femenina: el retorno al hogar)

Aquests principis es van mantenir fins la mort de Francisco Franco. A la seva mort, el 20 de novembre de 1975, a Espanya va començar un lent procés democràtic així com el motiu inicial de l'alliberació de la dona. Les dones comencen a sortir al carrer a mobilitzar-se. Al desembre de 1975 es van celebrar a Madrid les *Primeres Jornades per la Alliberació de la Dona* i al maig del 1976

a Barcelona les *Jornades Catalanes de la Dona*. (La mujer durante el franquismo)

L'any 1975 és l'any senyalat per la ONU com l'Any Internacional de la Dona i es va celebrar un Congrés d'Organitzacions Governamentals de la Dona a Mèxic. L'organització dels esdeveniments que es van dur a terme durant aquell any i la representació que es va portar al Congrés va recaure en mans de la Secció Femenina, el que va fomentar que moltes dones s'unissin per donar rèplica a les postures oficials. Es va formar a Madrid una Plataforma d'Organitzacions de Dones, que la va organitzar les Primeres Jornades per la Alliberació de la dona, celebrades al desembre de 1975, on es va exposar un programa de denúncies i reivindicacions, entre les que destaquen la despenalització de l'adulteri femení, la legalització del divorci i dels anticonceptius, l'equiparació laboral i salarial, etc. (Fernández, 2008, 6)

Al 1976 es va organitzar a Barcelona les Primeres Jornades Catalanes de la Dona i al 1979 es celebra a Granada las II Jornades Estatals de la dona; en ambdós esdeveniments es va produir un desgast progressiu que desembocarà en una ruptura, davant la impossibilitat de que les diferències ideològiques dels diferents feminismes es superaran. (Fernández, 2008, 6)

Les raons d'aquestes desavinences les podem trobar a la situació en la que Espanya estava immersa en aquell moment; la transició democràtica va provocar un context de doble militància per les dones - feminista i política - i el consegüent dilema en quan a com devia ser la relació amb els partits polítics. (Fernández, 2008, 6)

En quant a l'educació de les dones al franquisme, es separava per sexes i l'ensenyament femení era diferent que pels homes i això estava relacionat en que els homes i les dones tenien un paper diferent a la societat i per això es pretenia una educació diferenciada per poder impartir-la de manera adequada diferenciant per sexes. (La mujer durante el franquismo)

2.1.2 El paper de la dona des de la transició democràtica fins l'actualitat (1976-2021)

Les dones catalanes es rebel·laven davant les situacions tan quotidianes com l'haver d'ocupar-se de les tasques domèstiques que li eren assignades únicament per la seva condició de dona. Es va començar a qüestionar l'arquetip imposat pel franquisme, en concret per la Secció Femenina abans mencionada, de dona domèstica submisa i sense llibertat. Es per això que el propòsit d'aquestes jornades era analitzar i debatre sobre l'opressió i explotació que estava patint la dona i amb la finalitat d'obtenir propostes transformadores després d'anys de dictadura. (Amiguet, 2016)

Al morir el dictador, encara es penalitzava l'adulteri, no estava permès el divorci ni l'avortament així com no ser possible treballar sense permís del pare o del marit. Es reivindicava el dret a un lloc de treball, el fi de la discriminació en el mateix, el reconeixement dels drets socials per a les treballadores de la llar, la socialització del treball domèstic a través de serveis col·lectius, l'ensenyament públic obligatori, laic, gratuït, no autoritari i no discriminatori, el dret a disposar del propi cos i l'abolició dels serveis socials que les dones havien de realitzar durant tres mesos en la Secció Femenina de la Falange. En conclusió, reclamaven un canvi total i profund de la societat en les relacions entre homes i dones. Les jornades van marcar una fita a la història recent de la dona a Catalunya. (Amiguet, 2016)

Avui dia, ens trobem amb dones que participen activament dins de les activitats econòmiques, científiques i culturals, espais que abans estaven obertes només per a homes. (La mujer a través de la historia, 2016)

A l'actualitat sis de cada deu titulats universitaris són dones, però només el 15% dels catedràtics/es tenen nom femení i només hi ha 11 rectores a les 77 universitats espanyoles. La primera d'Espanya fou Elisa Pérez Vera, rectora de la UNED entre 1982 i 1987 i ara magistrada del Tribunal Constitucional. (RTVE)

El primer decanat l'havia aconseguit tan sols cinc anys abans Carmina Virgili Rodón, que es va convertir després en la primera secretaria d'Estat d'Universitats i d'Investigació al primer Govern de Felipe González. Segons dades del Ministeri d'Educació sobre el curs 2007–2008 només el 36,4% del Personal Docent i Investigador són dones. La seva presència entre els catedràtics és només d'un 15%. (RTVE)

A Espanya una dona cobra un 17% menys de salari que un home per fer el mateix treball, encara que les dones tinguin una millor educació i estiguin millors formades. (La brecha salarial entre hombres y mujeres aún tardará 71 años en desaparecer, 2015)

En l'aspecte de la presència de les dones al govern, a la legislatura entre 1979 i 1982, amb la UCS d'Adolfo Suárez i Calvo Sotelo al poder, el Congrés dels Diputats acollia a 18 dones. En canvi, actualment aquesta xifra es duplica i s'eleva fins la presència de 154 dones diputades del total de 350. (Las mujeres en España, en datos, 2021)

En quant a les dones als parlaments autonòmics, la seva participació rondava el 46,8% al 2020. Al poder executiu nacional, és a dir, al Consell de Ministres, les dones representaven el 47,8% de tots els ministres, incloent al President del Govern. (Las mujeres en España, en datos, 2021)

Respecte del poder econòmic, l'Institut de la Dona també recull dades sobre la seva presència en consells d'administració de les empreses de l'Ibex 35. D'aquesta forma, en el segon semestre de 2020 representaven el 27,7% sobre el total de tots els consellers mentre que al 2013 era l'11%. (Las mujeres en España, en datos, 2021)

2.2 Accés de la dona als estudis universitaris

2.2.1 Antecedents en l'educació de les dones

Les dones no es podien moure lliurement per les facultats i escoles ja que havien d'estar acompanyades en tot moment pels seus professors i no es podien asseure amb els homes. Fins al 1910 les dones per poder matricular-se a una carrera universitària requerien un permís especial del Consell de Ministres. (RTVE)

Com a les universitats espanyoles només hi havia homes, com a exemple, la ferrolana Concepción Arenal assistia com a oient a les classes de la Facultat de Dret de la Universitat Central de Madrid (actual *Universidad Complutense*) a mitjans del segle XIX amb vint-i-un anys. (Molina, 2016)

Per això es va haver de vestir d'home donat que en aquell moment les aules universitàries eren un lloc vetat per a les dones. Arenal es camuflava amb un barret de copa i la capa encara que els seus esforços per estudiar dret al marge de la llei li van permetre seguir rebent els ensenyaments escoltada per un home. Acompanyada per un familiar, Concepción Arenal es presentava a la porta del claustre on era recollida per un bidell que la traslladava a una habitació on es mantenia sola fins que el professor de la matèria que s'anava a impartir la recollia per les classes. (Mariño, 2017)

Va haver dones que es van vestir tota la seva vida com homes i no van ser descobertes fins el moment de la seva mort. (Mariño, 2017)

Al 1882 una Reial Ordre va acabar amb el buit legal i va suspendre l'admissió de les dones a l'ensenyament superior. A les que havien acabat o encara estaven matriculades se'ls hi donaria el títol però per obrir consultes privades. (RTVE)

Sis anys després, al 1888 una Reial Ordre acorda “que les dones seran admeses (...) com alumnes d’ensenyament privat”. Si alguna sol·licita “matricula oficial”, serà “la Superioritat qui “resolgui segons el cas i les circumstancies de la interessada”. Havien de demanar permís al Ministeri d’Instrucció Publica i aconseguir que cadascun dels professors signés la matricula compromentent-se a garantir l’ordre a l’aula (RTVE).

2.2.2 Decret del 8 de març de 1910

El canvi no es va arribar a produir fins el 8 de març de 1910 quan a la Gaceta de Madrid, el dia 9 de març de 1910 es va publicar a la secció del Ministeri d’Instrucció Publica i Belles Arts, la Reial Ordre de 8 de març de 1910 que establia que Espanya autoritzava l’Ensenyament Superior a les dones en igualtat de condicions amb els homes. Establia que es concedien sense necessitat de consultar a la Superioritat les inscripcions de matrícula en ensenyament oficial o no oficial sol·licitat per les dones. Poc després d’aquest decret, Emilia Pardo Bazán va ser nomenada consellera d’Instrucció Pública. (RTVE)

Fins aquesta data, segons unes investigacions de Consuelo Flecha (catedràtica espanyola), només es van arribar a matricular a la universitat 77 dones. De les quals només 36 van aconseguir llicenciar-se. A partir d’aquesta data és quan va haver un canvi significatiu a les estadístiques donat que al 1910 ja es va permetre que les llicenciades poguessin presentar-se a oposicions per ser professores d’institut, d’universitat o treballar a biblioteques i arxius. Les dones aleshores comencen a estudiar Filosofia i Lletres i Ciències que abans no tenien sortida professional per a elles. (RTVE)

La mentalitat del règim franquista no ajuda a potenciar l’arribada a la universitat de les dones però no s’arriba a limitar en cap moment per llei el seu accés. “Existeix una contenció” en les matricules però “no un tancament” de les aules per a la dona. Tampoc és necessària una autorització per escrit del pare o del marit. S’entén que una dona de 18 anys si anava a la universitat és perquè tenia

el recolzament econòmic de la seva família i per lo tant tenia la seva autorització. (RTVE)

La primera dona que es va matricular a la Facultat ho fa al 1916 i és l'única del curs 1915-16. Va ser Maria del Amparo Roig Garcia i no serà fins al 1922 que se'n matricularà una altra, Maria Soterias Mauri. A partir d'aquest moment el nombre de dones va augmentant progressivament durant els anys següents, no en gran mesura ni en la mateixa proporció que els homes, però veiem que al 1930 són 9 les dones matriculades i representen el 0,8% de la totalitat de l'alumnat. (Soler, 2018, 20)

2.2.3 Les primeres dones a la Universitat

2.2.3.1 Primeres dones en accedir als estudis universitaris

Una vegada acabada la Guerra Civil algunes dones es reincorporen als estudis universitaris. Al curs 1940-41, les dones estudiaven principalment Filosofia i Lletres, Ciències i Farmàcia, i aquestes Facultats acollien el 82% de les alumnes universitàries. A partir de 1950, l'alumnat de Filosofia i Lletres està integrat en la seva majoria per dones (69,9%), i a Farmàcia les dones a partir de 1960 són majoria. (Soler, 2018, 24)

Per altre banda, a la Facultat de Dret de la UB, el nombre d'alumnes, tant d'homes com de dones, baixa de manera important. D'un total de 1.290 al curs 1932-33, es passa a un total de 1.173 al curs 1940-41. Al 1932-33 hi ha 55 alumnes matriculades que representen el 4,3% del total, al 1940-41 n'hi ha 25 i representen el 2,1% del total. Al curs 1953-54 que el nombre de dones matriculades s'aproparà un altra vegada al 5% de l'alumnat. (Soler, 2018, 25)

A partir de 1910, el percentatge de dones a la UB, creix sense retrocedir cap any fins al curs 1986-1987, quan les matriculades van arribar al 50,1%. El primer curs en el que van poder accedir en igualtat de condicions 1910 / 11 només eren el 0,05%. Al 1935 ja representaven el 8,8% i al 1963 el 25%. (RTVE)

La primera dona que es va matricular a Espanya va ser Maria Elena Maseras Riberas. Va néixer a Vila-seca al 1853. Va decidir seguir amb la tradició familiar i va estudiar medicina a la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona. Va obtenir la concessió d'una Reial Ordre per part del rei Amadeu de Savoia que li permetia estudiar la carrera en règim privat però no podia assistir a les classes. Es per això que a l'any 1872 es va inscriure a la Facultat de Medicina com a alumna lliure. Al 1875, el professor Narcís Carbó, catedràtic de Terapèutica la va admetre a la seva aula. Va ser la primera dona en accedir a les aules de la Facultat de Medicina en tot l'estat espanyol. (Gelonch, 50, 2020)

Al 1878 va acabar els estudis i al 1879 va demanar permís per poder-se examinar del grau de llicenciatura. Van trigar tres anys en atorgar-li el permís i no el va obtenir fins al 1882, en aquell any es va examinar i va treure la qualificació d'excel·lent. (Gelonch, 50, 2020)

Després de totes les dificultats burocràtiques no va fer doctorat, pel que no exerceix la pràctica de la medicina. Mentre esperava l'autorització del Ministeri d'Instrucció Pública per poder fer l'examen de llicenciatura va estudiar magisteri que finalment va ser la professió que va exercir durant tota la seva vida i va acabar treballant de mestra. Va donar classes a Vilanova i la Geltrú, a Barcelona i a Vilassar de Mar. Finalment a Maó, on va ser mestra de la primera escola pública de nenes. (Gelonch, 51, 2020)

Seguint, Concepción Arenal va néixer a Ferrol a l'any 1820. Amb les dificultats que hi havia a la seva època donat que s'oposaven a l'accés de les dones a la universitat, Concepción Arenal va estudiar a Madrid Dret, Sociologia, Història, Filosofia i idiomes. (Ruiza, Fernández y Tamaro, 2004)

Per altra banda, com abans he mencionat, Concepción Arenal als vint-i-un anys d'edat va ingressar com a oient a la Facultat de Dret a la Universitat Central de Madrid que va haver de disfressar-se d'home, es va tallar el cabell, vestia amb levita, capa i barret de copa. Quan es va descobrir la seva vertadera identitat el

rector va intervenir. Després d'un examen satisfactori se li va autoritzar assistir a les classes que va assistir de l'any 1842 al 1845. (Mariño, 2017)

2.2.3.2 Primeres dones en exercir la docència a la Universitat de Barcelona

Per començar, Maria Lois López va néixer a les Borges Blanques el 5 de setembre de 1896. Entre el 1912 i el 1915 va estudiar Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona; en el seu expedient consta que es gradua amb un excel·lent després d'obtenir diverses matrícules d'honor, i és la primera dona que obté el premi extraordinari de llicenciatura en la seva especialitat. Posteriorment es va doctorar en Filosofia i Lletres a la Universitat de Madrid. Al 1915 Maria que domina les llengües clàssiques i l'hebreu, entra a treballar com a secretaria a l'acabada de crear Escola de Bibliotecàries. A partir del 1919 imparteix el curs preparatori inaugurat aquell any per preparar a les candidates a cursar la carrera. (Les primeres professores de la Universitat de Barcelona)

Seguint amb dret, Victòria Abellán Honrubia va néixer a Alcázar de San Juan, ubicat a Ciutat Real, el dia 23 de desembre de 1939. Va començar la carrera universitària de Dret a Granada, però l'últim any de la carrera va cursar-lo a Barcelona, i es va llicenciar a la Universitat de Barcelona l'any 1962. Va obtenir el Grau de doctora en Dret l'any 1966. (Castañé, 2019, 13)

La seva llarga trajectòria com a docent i investigadora s'ha desenvolupat principalment a la Universitat de Barcelona; Ajudant i Professora Contractada de Dret Internacional Públic i Privat (1962-1974); Professora Adjunta de Dret Internacional Públic i Privat (1974-1978); Professora Agregada de Dret Internacional Públic i Privat (1978-1980); Catedràtica de Dret Internacional Privat a la Universitat Autònoma de Barcelona (1980-1981); Catedràtica de Dret Internacional Públic, de nou a la Universitat de Barcelona (1981-2006), i Professora emèrita de la Universitat de Barcelona (2006-2009). (Castañé, 2019, 20)

Tambe cal mencionar que va ser vicerectora de la UB de l'any 1978 a 1981 (Les primeres profesores de la Universitat de Barcelona)

Finalment, a medicina, Dolors Aleu Riera va néixer al 1857 a Barcelona. Va ser la primera dona que va llicenciar-se en Medicina a Espanya i la segona que va obtenir el títol de doctora en Medicina. Prové d'una família burgesa barcelonina. Va tenir sempre suport del seu pare ja que li pagava dos vigilants per acompanyar-la a classe. Va ingressar a la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona a l'any 1874 i acaba els estudis al 1879 però no va tenir permís per fer l'examen de llicenciatura fins al 1882 i finalment s'examina al juny d'aquell any amb un excel·lent i es converteix en la primera dona llicenciada en Medicina a l'estat espanyol. (Gelonch, 54, 2020)

Es va doctorar a l'octubre del 1882 i des de llavors es va especialitzar en ginecologia i medicina infantil. De les tres primeres dones que van estudiar medicina a Espanya, només Dolors va exercir la professió amb una consulta pròpia, també va exercir de manera altruista de metgessa de la Casa de la Caritat als nens. Va ser professora d'higiene domèstica a la Acadèmia de "Ciencias, Artes y Oficios para la Mujer". (Gelonch, 55, 2020)

3. Perfil personal i professional de l'Encarna Roca

3.1 Infantesa

La Dra. Encarna Roca va néixer a Barcelona el 26 d'abril de 1944. El seu context familiar era una família típica de l'Eixample de Barcelona. Es va criar amb la seva germana que és mes jove que ella. Els seus pares es van separar quan ella era molt petita. Va viure sempre amb la seva mare, la seva àvia i la seva germana. (Annex 5)

Va tenir una infància normal, com una nena d'aquella època. Els seus cosins i ella tenien la mateixa manera de viure i compartien molt de temps de manera conjunta. Els diumenges anaven a missa pel dematí i després jugaven com qualsevol infant d'aquella època. (Annex 5)

Anava al col·legi Jesús Maria, un col·legi que hi havia al carrer Casp. Ara ja no existeix aquest col·legi donat que Núñez i Navarro va fer una típica casa de cantonada. (Annex 5)

Respecte del context polític d'aquella època, al col·legi no es parlava d'aquest tema. A casa seva no eren ni d'esquerres ni de dretes. Tota la seva família anava per la via del catalanisme. (Annex 5)

Va viure sempre a Barcelona on es va casar, on va tenir un fill que actualment és geòleg - enginyer i es va divorciar de molt jove. (Annex 5)

3.2 Etapa universitària

La Dra. Roca es va apropar al món del Dret sense cap tipus de vocació ja que a la seva família no hi havia ningú que hi tingués relació amb el Dret, excepte d'un besavi que va ser procurador. Aleshores, com no li agradaven les ciències, va escollir una carrera que li donés un mitjà per viure, i va pensar que el Dret en tindria moltes sortides. (Eguinea, 4, 2019)

La Dra. Roca va decidir estudiar Dret degut a que a l'escola li agradava molt el llatí i el grec i això li va portar a decantar-se per les lletres. Sempre li ha agradat l'art i la música, però no les matemàtiques. Aleshores la directora d'estudis del col·legi va proposar-li a la seva mare que estudiés dret, encara que a casa seva no hi havia antecedència jurista. Va prendre la decisió d'estudiar dret també perquè la majoria dels seus companys ho estudiaven. (Annex 5)

A l'ingressar a la Universitat de Barcelona no va tenir problemes pel fet de ser dona perquè hi havia un ambient molt lliberal i obert, molt diferent del que hi havia al carrer en aquell moment, no hi havia cap tipus de tractament pitjor pel fet de ser dona. (Annex 5)

Durant els anys d'universitat compatibilitzava els seus estudis amb un treball a una companyia d'assegurances, on ajudava a l'oficina per les tardes. Les seves assignatures preferides de la carrera a part del Dret Civil, més en concret el Català, van ser-hi el Dret Laboral i la Història del Dret. (Annex 5)

Es va llicenciar en Dret a la Universitat de Barcelona l'any 1966. Va ingressar a la Universitat de Barcelona al curs 60-61. (Annex 5)

Al 1968 es va incorporar al claustre de professors de la Facultat de Dret de la UB com a professora ajudant. Més tard, el 28 de novembre de 1972 es va doctorar a la Universitat Autònoma de Barcelona, amb un treball que a dia d'avui segueix sent una referència en els estudis del Dret de Successions, sobre la Natura i el contingut de la llegítima en el Dret Civil Català. La va llegir a la Universitat Autònoma de Barcelona degut a una situació que va patir a la Universitat de Barcelona en aquell temps que va fer que la seva tesi es llegís a Bellaterra. (Egea, 1 – 2, 2014)

El catedràtic de la Dra. Roca era Francisco Fernández de Villavicencio, el qual va veure com a la Dra. Roca li agradava el Dret i va veure que tenia habilitats per estar a la facultat i li va oferir quedar-se amb ell per fer la tesi doctoral. A la Dra. Roca no li va agradar mai donar classes, ja que gaudia més amb el treball de pensar i treballar un tema. (Eguinea, 4, 2019)

La Facultat en aquell moment no tenia un degà que pogués convocar la Junta que havia d'aprovar els tribunals de tesi, ja que la Dra. Roca es va negar a presentar la preceptiva terna que exigia el Ministeri. Aquesta situació de la Facultat de la UB va fer que diversos doctorands com el de la Dra. Roca, s'acollissin a la Universitat Autònoma de Barcelona per que traslladessin el seu expedient. D'altra banda, amb això s'aconseguia que la manca del requisits li impedís concórrer a les oposicions de professor adjunt que hi havia anunciades en aquell moment. (Egea, 1 – 2, 2014)

Es va doctorar en Dret també a la UB. L'any 1979 va ser la primera dona que va guanyar una càtedra de Dret Civil a l'estat espanyol mitjançant oposició. La càtedra de Dret Civil Català Duran i Bas la qual va ocupar fins a l'any 1998. (Gelonch, 172, 2020)

“Al saber que era la primera dona en assolir la càtedra en Dret Civil ho vaig trobar natural arribar allà on jo he arribat, jo sempre he cregut en el criteri del mèrit. Jo em pensava que era natural treure una càtedra, després ho he vist i no ho era tant”. (Annex 5)

També cal mencionar que la Dra. Roca està col·legiada sense exercici al Col·legi d'Advocats de Barcelona. (Annex 5)

4. Perfil docent de l'Encarna Roca

La Dra. Roca no es va proposar ser catedràtica, es a dir, li agradava investigar, llegir i escriure aleshores l'única manera de continuar i de fer el que li agradava era arribar al lloc més alt dintre de la universitat. (Annex 5)

L'any 1975 va obtenir la plaça de professora adjunta a la Universitat de Barcelona i tres anys després va guanyar per concurs oposició una plaça de professora agregada a la Universitat de Santiago de Compostela. Finalment, a l'any 1979 va accedir definitivament a la càtedra de la Universitat de Barcelona. Fou la primera dona catedràtica de Dret Civil de l'Estat. Així com a l'any 1980, la primera dona que va ingressar a l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya. (Egea, 2, 2014)

Entre els anys 1986 i 1993 fou vicerectora i secretària general de la Universitat de Barcelona. També fora d'aquesta, va exercir la docència com a professora visitant en diferents centres com el Wolfson College d'Oxford, i ha participat en nombroses conferències jurídiques internacionals. (Gelonch, 172, 2020)

Fou cofundadora de les Jornades de Dret Català, celebrades a Tossa de Mar. La seva tasca universitària de recerca s'ha centrat en el Dret Civil Català, el Dret de Família i el Dret Civil adaptat als principis constitucionals. (Gelonch 172, 2020)

Tal com mencionen els seus deixebles, la seva manera d'impartir les classes era molt participativa on implicava a l'estudiant en la seva explicació. (Annex 2)

Una manera molt directa i profunda d'entrar al fons de la qüestió. (Annex 3)

Era molt activa i això feia que les seves classes fossin molt interessants ja que era una dona compromesa amb la docència ja que preparava les seves classes. (Annex 1)

La Dra. Roca menciona que donava les classes de manera que els alumnes les entenguessin. (Annex 5)

A l'any 2012, la Universitat de Girona la va incorporar al seu claustre de professors en distingir-la amb el títol de doctora *honoris causa*. (Egea, 4, 2014)

5. Perfil científic de l'Encarna Roca

L'autora va impulsar una primera línia de recerca que va ser el Dret Civil de Catalunya incloent la part més important del Dret Civil Català, el Dret de Família i el Dret de Successions. (Annex 4)

Després, ha publicat en tot l'àmbit del Dret Civil però una de les seves línies més destacades és el Dret de Família, el qual li va començar a donar una visió més moderna i internacional ja que ella va intentar obrir la manera d'investigar gràcies a la Sociologia, el Dret Comparat, etc. Cal mencionar que en té a prop de 200 publicacions aproximadament. (Annex 4)

Les seves primeres publicacions, que comencen a l'any 1967, són a la Revista Jurídica de Catalunya. Però també té publicacions en col·laboració que les primeres són publicacions de la Càtedra de Dret Civil "Duran i Bas", que la primera va ser a l'any 1971. (Curriculum Vitae Encarnación Roca i Trías)

La seva primera línia d'investigació i la que va durar més anys és la del Dret Civil Català ja que es on té la majoria de les seves publicacions. Anys més tard, va tenir dret a un any sabàtic que el va dedicar a estudiar el Dret de Família, en el qual va anar a Oxford, on hi havia l'escola anglosaxona més important de Dret de Família. Allà va estudiar un curs i va publicar un llibre com a conseqüència d'aquest estudi anomenat "Familia i cambio social". (Annex 5)

Les publicacions més destacades han sigut: (Maria Encarnació Roca i Trías)

Al 1976 va publicar: *Natura i contingut de la ilegítima en el Dret Civil Català*. Al 1977 va publicar: *El Dret Civil Català en la jurisprudència*. (Maria Encarnació Roca i Trías)

Al 1979-1982 en quatre volums va publicar amb Lluís Puig i Ferriol: *Fundamentos de Derecho Civil de Cataluña*. Va ser el primer tractat de Dret Civil Català des que l'any 1960 va entrar en vigor la Compilació del Dret Civil de Catalunya. La va dur a terme en coautoria, publicat en quatre volums del qual continuen les edicions de les Institucions del Dret Civil de Catalunya, que és una versió més abreujada. (Egea, 4, 2014)

Al 1984 amb Lluís Puig i Ferriol va publicar: *Instituciones de derecho civil de Catalunya*. Al 1999 va publicar: *Familia y cambio social*. Al 2007 va publicar: *Derecho de daños*. Una publicació molt important ja que per exemple, jo mateixa he cursat la optativa de Dret de Danys, impartida per la Dra. Rovira Torres i he tingut el llibre de l'edició 2020 on la Dra. Roca és autora. (Maria Encarnació Roca i Trías)

Entre el 1983 i el 2005 va ser membre de la Comissió Jurídica Assessora de la Generalitat de Catalunya. (Gelonch 173, 2020)

Cal destacar, la seva condició de consellera de l'*Oxford Centre for Family Law and Policy*, així com la de membre del Comitè de Coordinació de l'*Study Group on a European Civil Code*, que a l'any 2009 va presentar l'esborrany del Marc

Comú de Referència, en el qual es pot considerar un dels projectes més importants en el procés d'harmonització del Dret Privat europeu. (Egea, 4, 2014)

L'any 1995 va ingressar com a membre numerari de l'Institut d'Estudis Catalans i va ser la primera dona membre tant de la Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya a l'any 1980. (Gelonch, 173, 2020)

Al 2011 va ser la primera en ocupar un setial en l'homòloga estatal, la Reial Acadèmia de Jurisprudència i Legislació. (Egea, 2, 2014)

La *Real Academia de Jurisprudencia y Legislación* va ser l'última del conjunt de Reials Acadèmies que va incorporar una dona com a membre numerari. (Gelonch, 173, 2020)

L'any 2012 fou investida doctora *honoris causa* per la Universitat de Girona. (Gelonch, 173, 2020)

Cal remarcar la seva participació en diverses comissions del Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya per elaborar avantprojectes de llei i com a membre de la Comissió de Codificació de l'Observatori del Dret Privat de Catalunya. (Egea, 2, 2014)

En concret, des de la Secció de Dret de Família que va participar en la redacció del primer Avantprojecte de llei del llibre segon del Codi Civil de Catalunya, relatiu a la persona i la família, que constituïria la base de la llei que, finalment, en la legislatura següent aprovaria el Parlament de Catalunya. També ha desenvolupat treballs prelegislatius com a vocal permanent de la Comissió General de Codificació a la qual pertany des de l'any 1991. (Egea, 2, 2014)

La Dra. Roca va ser una actora fonamental de donar protagonisme als estudis del Dret Civil Català. A través dels seus seminaris i publicacions va obrir pas al renaixement de la recerca en matèria de Dret Civil de Catalunya, de manera que

la Universitat començaria a assumir, també en aquest àmbit, la funció que li era pròpia com a centre d'ensenyament i recerca. (Egea, 3, 2014)

Aquesta tasca la va continuar duent a terme, de manera paral·lela, des de la direcció de la Revista Jurídica de Catalunya, càrrec que va ocupar des de l'any 1996 fins al 2013, temps en el qual la Revista es va consolidar com a difusió dels estudis de Dret Català. (Egea, 4, 2014)

La va dirigir i va publicar *El Derecho de Familia y los Nuevos modelos de familia. Novedades doctrinales y jurisprudència*. (Gelonch, 172, 2020)

6. Perfil professional de l'Encarna Roca

6.1 Tribunal Suprem

La Dra. Roca va ser magistrada del Tribunal Suprem a la Sala de lo Civil a l'any 2005 i es va convertir en la primera dona en accedir a l'alt Tribunal pel torn de juristes de reconegut prestigi i la primera dona Magistrada en la Sala de lo Civil. (Curriculum Vitae Encarnación Roca i Trías)

L'especialització en Dret de Família també l'ha projectat en l'aplicació de sentències de la Sala Primera del Tribunal Suprem. Des de l'any 2009 fins al 2012, que ja es quan es va incorporar al Tribunal Constitucional, s'ha ocupat de la resolució de casos de divorci, separació, interès del menor, guarda i custòdia, aliments, vivenda i règim de béns, havent proposat solucions que han sigut adoptades per altres Tribunals i que ha suposat un canvi profund en les solucions tradicionals. (Curriculum Vitae Encarnación Roca i Trías)

En la pràctica jurídica, ha destacat en el Dret de Família, camp en el qual les seves sentències han establert jurisprudència en l'assoliment de la igualtat entre sexes en quant a drets i obligacions. (Maria Encarnació Roca i Trias)

6.2 Tribunal Constitucional

Com a petit recordatori de la història del Tribunal Constitucional, el 12 de juliol de 1980, Gloria Begué jurava el seu càrrec a proposta del Senat. Va ser un fet històric donat que el Tribunal Constitucional comptava amb una dona entre els seus membres. Sis anys més tard va passar a vicepresidenta d'aquesta institució. En tota la història del Tribunal Constitucional, tan sols sis dones han sigut part d'aquest òrgan: Gloria Begué, María Emilia Casas, Elisa Pérez, Adela Asúa, Encarnació Roca i María Luisa Balaguer. En total, de les 63 persones que han sigut membres d'aquest tribunal en tota la història, només hi ha hagut sis dones (el que suposa un 9,5%). En tres ocasions (en les renovacions de 1989, 1992 i 1995), cap dona va arribar a formar part d'aquest òrgan. (Maldito Feminismo, 2020)

Des de 1980, de les 12 renovacions que hi ha hagut només en 15 ocasions es poden trobar dones. El 89,5% de tots els nomenaments són homes. De les sis dones mencionades que han aconseguit arribar a ser magistrades del Tribunal Constitucional, únicament María Emilia Casas ha arribat a ser Presidenta. Gloria Begué i Adela Asúa han ostentat el càrrec de vicepresidentes, entre 1986 - 1989 i 2013 - 2017, respectivament. (Maldito Feminismo, 2020)

Seguint, l'any 2012, la Dra. Roca va ser escollida com a Magistrada del Tribunal Constitucional pel Congrés dels Diputats, proposada pel Parlament de Catalunya. Va prendre possessió del càrrec el dia 23 de juliol. Durant el seu mandat es va posicionar a favor de validar la imparcialitat del president de l'organisme d'aquell temps que era Francisco Pérez de los Cobos ja que era posat en dubte per la seva militància al Partit Popular mentre era Magistrat del Tribunal. (María Encarnació Roca i Trias)

El dissabte 21 de juliol de 2012 es va publicar al Butlletí Oficial de l'Estat el nomenament de la Dra. Roca mitjançant el Reial Decret 1117/2012, de 20 de juliol, on se la nomena Magistrada del Tribunal Constitucional. (Real Decreto 1117/2012, de 20 de julio, por el que se nombra Magistrada del Tribunal Constitucional a doña Encarnación Roca Trías)

La Dra. Roca en el seu exercici, va votar a favor d'acceptar a tràmit el recurs del Govern espanyol contra les dues modalitats de la consulta no referendària del 9 de novembre de 2014, que va ser convocada pel Govern de Catalunya sobre l'estatus polític que tenia en relació amb Espanya i va suposar la suspensió de la convocatòria i de la Llei de consultes. (Maria Encarnació Roca i Trias)

Al setembre de 2016, davant la presentació de la ponència que ella mateixa va realitzar sobre el recurs contra la Llei catalana de protecció dels animals, es va posicionar contra la prohibició dels espectacles taurins a Catalunya, i va comptar amb el suport de la resta de magistrats. (Maria Encarnació Roca i Trias)

Segons l'article 6.2 de la Llei Orgànica del Tribunal Constitucional: *“El Ple está integrat per tots els Magistrats del Tribunal. El presideix el President del Tribunal i en el seu defecte, el Vicepresident i, a falta d'ambos, el Magistrat més antic en el càrrec i, en el seu cas d'igual antiguitat, el de major edat.”* (Ley Orgánica 2/1979, de 3 de octubre, del Tribunal Constitucional)

És per això que se li va nomenar Vicepresidenta del Tribunal Constitucional mitjançant el Reial Decret 282/2017, de 22 de març on se li nomena Vicepresidenta. (Real Decreto 282/2017, de 22 de marzo, por el que se nombra Vicepresidenta del Tribunal Constitucional a dona Encarnación Roca Trías)

La Dra. Encarna Roca és actual vicepresidenta d'aquesta institució des del seu nomenament a l'any 2017. La Dra. Roca sempre ha retret que cap equip del Govern, de qualsevol ideologia, ni el Consell General del Poder Judicial hagi proposat una dona quan tocava renovar el Tribunal Constitucional. (Maldito Feminismo, 2020)

Va exercir la presidència del Tribunal Constitucional d'Espanya del 14 al 22 de març de 2017 després d'haver caducat els mandats com a magistrats dels seus anteriors president i vicepresidenta i fins l'elecció del nou president, tal i com he exposat anteriorment. El 22 de març va ser escollida vicepresidenta del Tribunal Constitucional. (Maria Encarnació Roca i Trias, 2017)

Tal com he mencionat, des d'aquesta data, exerceix les funcions de vicepresidenta d'aquesta institució. (Gelonch, 173, 2020)

7. Càrrecs, premis i reconeixements

Un premi destacat per part de la Dra. Roca el qual li va fer molta il·lusió va ser el premi de la Generalitat de Catalunya que és un premi de recerca que es diu Narcís Montoriol donat que en matèria de dret no s'han donat molts premis de recerca. (Annex 5)

Un altre premi destacat, és el premi Pelayo que es dona directament a persones que han tingut un trajectòria destacada i es dona a Madrid. “És un premi molt prestigiós i molt important ja que s'ha donat a poques dones”. (Annex 5)

Un any després de l'acte de defensa de la tesi, l'Institut d'Estudis Catalans, en sessió plenària del dia 2 de maig de 1973 es va acordar per unanimitat atorgar-li el II Premi Antoni M. Borrell i Soler. El 19 d'octubre del mateix any, l'Institut va acordar publicar-la en coedició amb la Càtedra de Dret Civil Català Duran i Bas, de la Universitat de Barcelona, on es va publicar el llibre l'any 1975 com a volum IV dels Treballs de la Secció de Filosofia i Ciències Socials. (Egea, 2, 2014)

Respecte del Premi Puig Salellas, li va fer molta il·lusió ja que va ser amic seu amb el qual va tenir molt contacte amb ell durant el seu mandat com a secretària general a la Universitat de Barcelona, quan ell era president al Consell Social. (En Curso Legal, 27, 2012)

En conclusió, ha estat distingida amb el Premi Antoni M. Borrell i Soler de l'Institut d'Estudis Catalans (1973), el Premi Duran i Bas del Col·legi d'Advocats de Barcelona (1977), el Premi Miquel Casals Coldecarrera, conjuntament amb Lluís Puig Ferriol, de la Fundació Congrés de Cultura Catalana (2002), la Creu de Sant Jordi (2003), el Premi Puig Salellas del Col·legi Notarial de Catalunya (2012) i el Premio Pelayo para Juristas de Reconocido Prestigio (2018). (Gelonch, 173, 2020)

Tal com he mencionat a l'abril de 2012 fou investida doctora *honoris causa* per la Universitat de Girona a proposta de la seva Facultat de Dret. Més tard al 2013 va ser també investida doctora *honoris causa* del Saint Beda's College Manila. Al 2016, se li va concedir per la Fundació Rodolfo Benito Samaniego el Premi Individual als Valors de Convivència. Al 2017 fou escollida Vicesecretària de la Reial Acadèmia de Jurisprudència i Legislació. Al 2017 també li fou concedida la Medalla d'Honor per la Junta del Govern de l'Il·lustre Col·legi de Registradors de la Propietat, Béns mobles i Mercantils d'Espanya. Al novembre del mateix any, va rebre el Premi a la seva Trajectòria Professional pel diari digital especialitzat en notícies jurídiques *Confilegal*. El 15 de novembre de 2018, el jurat del Premi Pelayo va atorgar el guardó de la XXIV edició a la Dra. Roca, per la seva brillant i fructífera trajectòria en el Dret Civil i Constitucional. (Curriculum Vitae Encarnación Roca i Trías)

Més endavant el 19 de febrer de 2019, va intervenir a Madrid a la XXVI Edició del Congrés Mundial de Dret de la *World Jurist Associations*, "Democràcia, Constitució i Llibertat" com a moderadora de la taula rodona sobre Democràcia i Justícia Independent. I el 7 de juny del mateix any, va participar a Florència a la reunió d'alt nivell organitzada per l'Institut Universitari Europeu sobre "The Rule of Law and the European Union". (Curriculum Vitae Encarnación Roca i Trías)

8. Encarna Roca i Trias en l'actualitat

Actualment la Dra. Roca té plena dedicació a la Vicepresidència del Tribunal Constitucional. També des de fa dos anys dirigeix una secció d'una revista que es diu "Scherzo". És una revista prestigiosa en l'àmbit de la música. La secció es diu Òpera i Dret. (Annex 5)

D'altre banda, el seu temps lliure el dedica al món de la música i de l'art. Li agrada prendre una òpera i estudiar els seus elements jurídics. Així com escoltar música clàssica, llegir sobre art, veure exposicions i veure obres de teatre. (Annex 5)

Respecte de la opinió de la Dra. Roca sobre el retard de la incorporació femenina al món jurista, menciona que no queda limitada només a les dones en el món del Dret. S'ha d'estendre a altres professions en les que encara no s'ha obtingut el grau d'incorporació com passa amb les carreres jurídiques i enginyeries. Les raons són culturals. Quan ella va acabar la carrera a l'any 1966, només es permetia l'accés de la dona a la judicatura des de feia un any ja que la llei d'igualtat de 1960 no permetia a les dones ser jutgesses, magistrades, policies, militars i d'altres professions que requerissin l'ús d'armes i només podien accedir a les branques sanitàries. On també es va mantenir la llicència marital fins l'any 1975 i la potestat del pare com preferent fins l'any 1981. La Dra. Roca menciona que la situació esta canviant per la incorporació de la dona cada vegada més a tots els nivells de l'Administració Pública. "Espero deixar de ser pionera, perquè dir això em produeix la sensació de que estem parlant de la prehistòria". (En Curso Legal, 27, 2012)

Imatge de la Dra. Encarna Roca i Trías (2019), fotografiada per José Luis Roca extreta de la web: <https://politicaprosa.com/encarna-roca-el-gran-dret-del-segle-xxi-es-la-llibertat/>

Conclusions

Un cop finalitzat el treball i d'haver analitzat tots els punts, puc concloure que:

I. Respecte dels drets de les dones, s'ha vist que les dones van tenir un augment dels seus drets durant el període de la Segona República però es van veure minvats quan va començar el franquisme. Tots els drets que hi van guanyar com l'accés a llocs de treball que abans eren d'homes com el divorci, hi van desaparèixer al franquisme.

II. S'ha pogut observar com l'accés de les dones a la universitat ha sigut molt progressiu degut a tots els problemes que hi tenien per accedir-hi i en quines condicions. Fins ara, que s'ha pogut observar que pràcticament la meitat de les llicenciades són dones.

III. Com a primera conclusió derivada de les entrevistes, respecte del gènere, la pròpia Dra. Miralles va dir que quan es va casar, va tenir un fill sempre li feien festes d'acomiadament per tal de fer saber que les dones un cop es casaven o tenien fills ja havien de deixar el seu treball, en aquest cas, com a docent.

IV. Cal mencionar que en aquella època no hi havia molta presència de professores dones, per destacar, la pròpia Dra. Roca hi va remarcar que no en va tenir cap professora dona.

V. Tot el camí que ha obert la Dra. Roca com a pionera al convertir-se en la primera dona en obtenir una càtedra de Dret Civil, tan al Tribunal Suprem, com a la Reial Acadèmia de Jurisprudència i Legislació van ser moments claus en la seva vida que van marcar un abans i un després en la història de les dones.

VI. Cal destacar que actualment la lluita segueix en tots els àmbits de la vida i sobretot en el laboral per la bretxa salarial, però gràcies a les pioneres, la lluita per aconseguir la igualtat va progressant.

VII. El que més m'ha cridat l'atenció de totes les entrevistes realitzades és com els seus deixebles emfatitzen en el caràcter de la Dra. Roca i com gràcies a aquest ha aconseguit estar on està i no li ha de donar les gràcies a ningú ja que tot és esforç propi. La cosa està en aconseguir les fites gràcies a un mateix per tal de no haver-li de deure res a ningú, tal com ha sigut el cas de la Dra. Roca.

VIII. Finalment, en quan a l'entrevista a la Dra. Roca he pogut veure com amb el seu treball i constància li han arribat propostes per treballar en llocs molt importants com ho són el Tribunal Suprem i Constitucional sense ella tenir-ho com a fita. Sinó que, amb el seu propi treball aquestes oportunitats han vingut soles sense ella haver-les buscat ni haver-se-les proposat.

Bibliografia

AMIGUET, TERESA (2016) La Vanguardia. *La transición de las mujeres*. [en línia] Recuperat a: <https://www.lavanguardia.com/hemeroteca/20161204/412281546851/associacio-catalana-de-la-dona-1976-mitines-feminismo-barcelona.html> [Consulta: 02-05-2021]

BELENGUER, Lolita (2018), *La mujer en la universidad: del acceso restringido a ser mayoría en las aulas*. [en línia] Recuperat a: <https://www.20minutos.es/noticia/3319227/0/mujer-universidad-espanola-cifras-historia/> [Consulta: 06-04-2021]

CASTAÑÉ BAUTISTA, Sara (2018). *La primra professora de la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona: Victoria Abellán Honrubia (docent entre 1962 i 2006 – 1ª part)*. Treball de Final de Grau, Facultat de Dret, Universitat de Barcelona, curs acadèmic 2018-2019. [Consulta: 09-04-2021]

Col·laboradors Blog Colegio Mayor Rosario Valpuesta (2018). *Las primeras mujeres universitarias*. [en línia] Recuperat a: <https://www.colegiomayorupo.com/las-primeras-mujeres-universitarias/> [Consulta: 12-04-2021]

DÍEZ FUENTES, JOSÉ MANUEL (1995), *República y primer franquismo: La mujer espanyola entre el esplendor y la misèria, 1930-1950*. [en línia] Recuperat a: https://rua.ua.es/dspace/bitstream/10045/5845/1/ALT_03_03.pdf [Consulta: 24-05-2021]

EGEA FERNÁNDEZ, JOAN (2014), *Semblança d'Encarna Roca i Trías* [Consulta: 22-04-2021] (document facilitat pel professor Joan Egea Fernández)

EGIUNEA, Revista del Colegio Notarial del País Vasco (2019-2020), *Encarna Roca Trías, Familia y Derecho civil*. [Consulta: 02-04-2021]

EL TIEMPO (2016), *La mujer a través de la historia. Durante la historia la mujer ha cumplido distintos roles producto de los cambios en la sociedad*. [en línia] Recuperat a: <https://www.eltiempo.com/archivo/documento/CMS-16530392> [Consulta: 27-04-2021]

EMAKUNDE, Instituto Vasco de la mujer, *Transformaciones en el papel social de las mujeres. Anàlisis cualitativo en Euskadi (1995)*. [en línia] Recuperat a: https://www.emakunde.euskadi.eus/contenidos/informacion/publicaciones_informes/es_emakunde/adjuntos/informe.10.transformaciones.papel.social.mujeres.cas.pdf [Consulta: 02-04-2021]

EN CURSO LEGAL núm 77 – sumari nº77 (Septembre – Octubre 2012), *Encarna Roca [magistrada del Tribunal Constitucional. IV Premio Puig Salellas]*. [Consulta: 02-04-2021]

EPDATA, *Las mujeres en España, en datos (2021)*. [en línia] Recuperat a: <https://www.epdata.es/datos/mujeres-datos-graficos/254> [Consulta: 03-05-2021]

FERNÁNDEZ FRAILE, María (2008). *Historia de las mujeres en España: historia de una conquista*. Instituto de Estudios de la Mujer Universidad de Granada. La Alijaba Segunda época, Volumen XII. [en línea] Recuperat a https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwiP5ZjV89fvAhUQXMAKHxf9COYQFjABegQIAhAD&url=https%3A%2F%2Fdialnet.unirioja.es%2Fdescarga%2Farticulo%2F3391668.pdf&usq=AOvVaw0UWAzKFQ_1zphImKu6dB8Z [Consulta: 19-04-2021]

GELONCH VILADEGUT, Antoni. *100 pioneras catalanes*. 6ª edició. Barcelona: Viena edicions, 2020, 222p. (Creativa; 7). ISBN: 978-84-17998-28-8 [Consulta: 02-04-2021]

GIL, Maribel (2016), *La mujer y su rol en el desarrollo de las sociedades*. [en línea] Recuperat a: <https://www.agorarsc.org/la-mujer-y-su-rol-en-el-desarrollo-de-las-sociedades/> [Consulta: 02-04-2021]

GRAN ENCICLOPÈDIA CATALANA, *Maria Encarnació Roca i Trias* [en línea] Recuperat a: <https://www.enciclopedia.cat/ec-gec-0056115.xml> [Consulta: 02-05-2021]

INSTITUTO DE LAS MUJERES, *Mujeres en cifras*, Gobierno de España. [en línea] Recuperat a: <https://www.inmujeres.gob.es> [Consulta: 24-05-2021]

INSTITUTO DE LA MUJER / CIDE (2001), *Las mujeres en el sistema educativo*. [en línea] Recuperat a: <https://www.inmujer.gob.es/areasTematicas/AreaEducacion/Estudios/docs/MujeresEducacion00.pdf> [Consulta: 07-04-2021]

JAR, Núria (2020), *La primera mujer que ejerció la medicina en España. Dolors Aleu, la ginecòloga rebelde contra la opresión del corsé*. [en línea] Recuperat a: <https://www.agenciasinc.es/Reportajes/Dolors-Aleu-la-ginecologa-rebelde-contra-la-opresion-del-corse> [Consulta: 02-04-2021]

MALDITO FEMINISMO (2020), *Sólo seis mujeres magistradas en toda la historia del Tribunal Constitucional: ninguna a propuesta del Gobierno..* [en línia]

Recuperat a:

<https://feminismo.maldita.es/articulos/seis-mujeres-magistradas-tribunal-constitucional-ninguna-propuesta-gobierno/> [Consulta: 09-04-2021]

MARIÑO, Henrique (2017), *Mujeres que se vistieron como Hombres para burles las prohibiciones machistas.* [en línia] Recuperat a:

<https://www.publico.es/sociedad/mujeres-vistieron-hombres-burlar-prohibiciones.html> [Consulta: 12-04-2021]

MOLINA, Mar (2016), *Concepción Arenal: la mujer que se vistió de hombre para estudiar Derecho.* [en línia] Recuperat a:

<https://blog.uchceu.es/derecho/concepcion-arenal-la-mujer-que-se-vistio-de-hombre-para-estudiar-derecho/> [Consulta: 02-05-2021]

NUEVA TRIBUNA, Medio digital de información (2020), *8 de marzo: Cuando la universidad pública espanyola abrió la puerta a las mujeres.* [en línia] Recuperat a:

<https://nuevatribuna.publico.es/articulo/actualidad/8-marzo-cuando-universidad-publica-espanola-abrio-puerta-mujeres/20200308085215171831.html> [Consulta: 11-04-2021]

POLÍTICA & PROSA (2019), *Entrevista a persones. Encarna Roca: “El gran dret del segle XXI és la llibertat”* [en línia] Recuperat a:

<https://politicaprosa.com/encarna-roca-el-gran-dret-del-segle-xxi-es-la-llibertat/> [Consulta: 27-05-2021]

RTVE, *Día internacional de la Mujer: Cien años de igualdad en la Universidad.* [en línia] Recuperat a:

<https://www.rtve.es/noticias/dia-internacional-mujer/universidad/> [Consulta: 29-03-2021]

RUIZA, M., FERNÁNDEZ, T. y TAMARO, E. (2004). Biografía de Concepción Arenal. En *Biografías y Vidas. La enciclopedia biográfica en línea*. Barcelona (España). [en línea] Recuperat a: <https://www.biografiasyvidas.com/biografia/a/arenal.htm> [Consulta: 01-04-2021]

SAÉNZ BERCEO, María del Carmen, Universidad de la Rioja. *Centenario del acceso de las mujeres a la universidad. Real Orden de 8 de marzo de 1910*. [Consulta: 02-04-2021]

SOLER PENYA, Patrícia (2019). *Les primeres dones juristes de Catalunya: evolució del nombre de dones estudiants de Dret i col·legiades a Catalunya (1910 a 1968)*. Treball de Final de Grau, Facultat de Dret, Universitat de Barcelona, curs acadèmic 2018-2019. [Consulta: 02-04-2021]

TRIBUNAL CONSTITUCIONAL, *Curriculum vitae, Encarnación Roca i Trías* [en línea] Recuperat a: <http://www.tribunalconstitucional.es/en/tribunal/Composicion-Organizacion/Nombramientos/CV-ROCA-TRÍAS%20.pdf> [Consulta: 02-04-2021]

Universitat de Barcelona, *La Sección Femenina: el retorno al hogar, la educación en la España contemporània*. [en línea] Recuperat a: <http://www.ub.edu/ciudadania/hipertexto/evolucion/introduccion/Edu14.htm> [Consulta: 02-04-2021]

Universitat de Barcelona (2019), *Les primeres professores de la Universitat de Barcelona*. [en línea] Recuperat a: https://www.ub.edu/web/ub/es/menu_eines/noticies/2019/04/026.html [Consulta: 02-04-2021]

VALLENAJERILLA, Biblioteca Gonzalo de Berceo, *La mujer durante el franquismo*. [en línea] Recuperat a: <http://www.vallenajerilla.com/berceo/garciacarcel/lamujerduranteelfranquismo.htm> [Consulta: 02-04-2021]

VIQUIPÈDIA (2017), *Maria Encarnació Roca i Trias* [en línia] Recuperat a: https://ca.wikipedia.org/wiki/Maria_Encarnació_Roca_i_Trias [Consulta: 02-04-2021]

Legislació

Espanya. Ley Orgánica 2/1979, de 3 de octubre, del Tribunal Constitucional. (BOE núm 239, 05-10-1979) [en línia] Recuperat a: <https://www.boe.es/buscar/pdf/1979/BOE-A-1979-23709-consolidado.pdf> [Consulta: 29-04-2021]

Espanya. Real Decreto 1117/2012, de 20 de julio, por el que se nombra Magistrada del Tribunal Constitucional a doña Encarnación Roca Trías. (BOE núm 174, 21-07-2012, pàg 52503) [en línia] Recuperat a: <https://www.tribunalconstitucional.es/es/tribunal/composicion-organizacion/nombramientos/Real%20Decreto%201117-2012%20de%2020%20de%20julio%20nombramiento%20Magistrada%20a%20doña%20Encarnación%20Roca%20Tr%C3%ADas.pdf> [Consulta: 02-04-2021]

Espanya. Real Decreto 282/2017, de 22 de marzo, por el que se nombra Vicepresidenta del Tribunal Constitucional a dona Encarnación Roca Trías. (BOE núm 70, 23-03-2017, pàg 20414) [en línia] Recuperat a: https://www.tribunalconstitucional.es/es/tribunal/composicion-organizacion/nombramientos/nombramiento_vicep_Roca.pdf [Consulta: 02-04-2021]

Espanya. Real Decreto 8 de marzo de 1910. (BOE núm. 68, 09-03-1910, pág. 1497. [en línia] Recuperat a: <https://www.boe.es/datos/pdfs/BOE/1910/068/A00497-00498.pdf> [Consulta: 17-04-2021]

Annexos

Els annexos que segueixen presenten la transcripció de les entrevistes que vam mantenir amb diferents deixebles de la professora Encarna Roca i també amb la mateixa Dra. Roca.

Annex 1: Entrevista amb el Dr. Ramón Casas Vallès

El Dr. Ramón Casas Vallès es va llicenciar en Dret a la Universitat de Barcelona a l'any 1978. Va obtenir el doctorat a Bolonya a l'any 1982. És professor titular de Dret Civil i de Dret de la Propietat Intel·lectual.

Aquesta entrevista es va realitzar el 14 d'abril de 2021 de manera telemàtica mitjançant videoconferència.

1. ¿En qué año comenzó usted la docencia en la Facultad de Derecho?

Yo creo que has empezado por la peor pregunta porque en materia de años mi memoria es muy frágil. Debí acabar la carrera sobre el 1979, luego estuve haciendo mi tesis doctoral en Bolonia, pues pon que a principio de los 80, 81, 82, 83. El golpe de estado del 23F y la guerra de las Malvinas me cogieron en el Colegio de España de Bolonia, lo seguí desde ahí por eso me acuerdo. Cuando terminé mi doctorado en el 82, en el siguiente año, pero más o menos ya me incorporé en la facultad como profesor.

2. ¿Qué rama? ¿Actualmente también?

Derecho Civil. Soy profesor de Derecho Civil y además imparto una optativa que es Propiedad Intelectual, derecho de autor que pertenece a la órbita de las materias civiles.

3. ¿Fue alumno de la Dra. Encarna Roca? ¿Cómo se conocieron?

Yo la conocí siendo alumno suyo. Yo fui alumno suyo durante los 4 cursos de Derecho Civil, aunque también tuve a otro profesor que era maestro de Encarna Roca que era Francisco Fernández de Villavicencio y Arévalo.

4. ¿Cómo fue la experiencia? ¿Como era su manera de impartir las clases?

Era muy activa, eran clases muy interesantes, era una mujer comprometida con la docencia, preparaba sus clases y era razonablemente exigente.

5. ¿Siempre ha impartido clase en el ámbito del Derecho Civil?

Si, Derecho Civil es una materia que sirve bastante para hacerse una idea de como es la gente porque en aquella época, ahora ya no se sigue este criterio, uno iba con el mismo profesor a lo largo de los sucesivos cursos de Derecho Civil. Si tu empezabas Civil I, antes Civil iba numerado (Civil I, Civil II, Civil III y Civil IV), con una cátedra entonces la unidad académica era la cátedra y no el departamento y tu seguías con esa cátedra. Entonces dentro de esa cátedra podía haber algún movimiento de profesores en el mismo grupo por ejemplo estaba el profesor A y el profesor B, pero bueno no había problema en que tu te pudieras cambiar de grupo de manera que, si empezabas con una cátedra, a mi me correspondió la cátedra de Villavicencio, que era Francisco Fernández de Villavicencio y Arévalo, que era un jurista muy notable que lleva presidiendo el Consejo Consultivo de la Generalitat de Catalunya. Pues entonces ya seguías con esa cátedra Civil I, Civil II, Civil III y Civil IV, es decir, los profesores de Derecho Civil antes hacían todo el recorrido de la materia y cuando la acababan y se despedía de los alumnos porque ya se licenciaban volvían a empezar con Civil I que estaba en el segundo curso de la carrera. Es decir, la carrera se componía de cinco años porque era una licenciatura, no de cuatro como ahora que es un grado y Civil I estaba en segundo curso, de tal manera que de segundo hasta quinto tu tenias cada año Derecho Civil (I, II, III y IV) entonces estabas siempre con la misma cátedra, a mi me tocó con el mismo profesor durante estos

cuatro cursos de Derecho Civil. Entonces los profesores, por ejemplo, Encarna Roca cuando llegaba a quinto curso se despedía de una promoción y al año siguiente empezaba otra vez en Derecho Civil I en segundo curso.

Los profesores de Derecho Civil durante mucho tiempo tuvimos el privilegio, muy añorado, de no tener que trabajar con alumnos de primero, lo digo con toda cordialidad, porque los alumnos de primero pues bueno todos hemos sido alumnos de primero alguna vez, pero se agradecía mucho empezar en segundo cuando ya el trabajo duro lo habían hecho los profesores de Historia, de Romano, de Derecho Natural o Filosofía del Derecho, etc. Hoy en día Civil I empieza en primer curso.

6. ¿Usted cree que la manera de impartir las clases ha dejado huella?

Bueno yo creo que sí, porque las personas que la tuvimos como profesora pues aprendimos mucho con ella, pero en la época en la que ella era profesora de la facultad no había grandes preocupaciones pedagógicas. Es decir, la universidad todavía se centraba en que los profesores solo se preocupaban en enseñar y los alumnos en aprender. La maldición de los pedagogos ha sido algo posterior. Las clases eran magistrales, es decir, alguien exponía un tema que era el profesor. Clases prácticas, había también clases prácticas, y luego podía haber, pero ya para grupos restringidos, seminarios, estos es lo que había, desde un punto de vista metodológico Encarna Roca no hacía nada muy diferente de lo que hacían los demás profesores.

7. ¿Coincidió usted como docente con la Dra. Encarna Roca en el mismo periodo? ¿Cómo fue la experiencia de compartir trabajo?

Sí, luego ya cuando me incorporé, ella era mi jefa de filas, para entendernos. Yo trabajaba en el equipo que ella dirigía. Ella primero era profesora titular, luego accedió a la cátedra y de hecho sustituyó de una manera muy natural a su maestro Villavicencio entonces ella era la que dirigía la cátedra por tanto yo

trabajé muy estrechamente con ella. Como la preparación de las clases como las clases prácticas.

8. Ahora vendrán una serie de preguntas sobre la vida de la Dra. Roca. ¿Cómo fue la infancia de la Dra. Roca?

No, de su infancia no sé nada, es decir, nunca hemos hablado de su infancia.

9. ¿Sabe si tuvo dificultades para acceder a la Universidad y en qué circunstancias?

No, no creo que tuviera dificultades para acceder a la universidad, pero no podemos ignorar que era otra época y si bien no había dificultades para acceder a la universidad, si que había dificultades para abrirse camino en la carrera académica. Encarna Roca si algo le ha caracterizado es haber sido la primera en 20.000 cosas. Ha sido una mujer que ha sido un poco el mascarón de proa de toda una corte de mujeres que han ido después en el camino que ella ha ido abriendo. Ella fue la primera catedrática de Derecho Civil, fue primera magistrada en la Sala Primera del Tribunal Supremo, eso fue un movimiento interesante y nada fácil. Luego ha sido y sigue siendo Magistrada y Vicepresidenta del Tribunal Constitucional. Entonces son cosas que ahora no llaman la atención, pero cuando las hizo ella nunca las había hecho nadie y no era fácil, puesto que no era fácil que se aceptara que pudiera ser catedrática de Derecho Civil una mujer, pero bueno Encarna es todo un carácter, no sé si la conoces o tendrás la oportunidad de conocerla, pero es todo un carácter.

10. ¿Sabe si siempre quiso estudiar Derecho?

Pues mira no estoy seguro y esto me temo que me lo ha comentado en alguna ocasión, pero no lo recuerdo, no estoy seguro. Yo diría que probablemente sí, quizá (digo quizá, pero si hablas con ella pregúntaselo) dudó entre alguna otra carrera de letras y Derecho, pero yo diría que no, que era una mujer así muy vocacional para el Derecho. No le viene de familia especialmente.

11. Fue la primera mujer en obtener una cátedra de Derecho Civil, ¿cómo se enteró y fue su reacción de la Dra. Roca?

Ella consideró que se había hecho lo que se tenía que hacer. Y además ahora que no está delante, te diría que tenía razón, que realmente era así, que no tenía que dar las gracias a nadie. Encarna Roca solo tenía motivos para estar agradecida pero no por deberle favores a su maestro Francisco Fernández de Villavicencio y Arévalo que siempre la apoyó e impulsó su carrera y ella creo que por esta razón siempre le estuvo agradecida, pero por lo demás yo creo que Encarna Roca es un ejemplo de libro de una *“Self-made woman”*, no creo que le deba grandes cosas a nadie pero siempre reconoció el apoyo que le había proporcionado pero no poner en duda su capacidad y deseo de ser catedrática de Derecho Civil por parte de su maestro Villavicencio que es un señor sevillano afincado en Catalunya con un extraordinario sentido común y que se puede entender que los tiempos habían cambiado y que Encarna Roca era una mujer que valía y que había que apoyarla pero el trabajo lo hizo Encarna.

12. ¿Sabe si se colegió en algún Colegio de abogados?

No, no lo sé porque yo creo que ella siempre fue profesora con dedicación exclusiva, pero lo que es altamente probable y casi seguro te diría que estuviera colegiada sin ejercicio en el Colegio de Abogados de Barcelona. Es una cosa bastante normal y bastante común pertenecer al Colegio de Abogados de Barcelona, pero sin ejercicio profesional. Digamos que el único ejercicio profesional que ella tuvo a lo largo de la carrera como universitaria consistía en la redacción de dictámenes que era una vieja tradición universitaria. Pero no intervenir como abogado en los pleitos, pero sí intervenir como asesor de los abogados a través de informes de los campos que ella dominaba.

13. ¿Cómo decidió acceder a las altas magistraturas?

El acceso a la judicatura o bien se produce por la vía de la oposición o bien a través unos cauces que te pueden llevar al ejercicio de una profesiones jurídicas

a la magistratura. Entonces existe lo que se llama un tercer turno, un cuarto turno y un quinto turno que en realidad no son turnos, sino que son porcentajes basados que deben proceder del interior entonces tú podías acceder como por ejemplo un abogado que tuviera un cierto recorrido podía pasar a ser juez por el tercer turno o podía pasar a ser Magistrado en una Audiencia por el cuarto turno o puede pasar a ser Magistrado en el Tribunal Supremo por el quinto turno, es decir un 20%, que eso es lo que quiere decir el quinto turno, un quinto de los Magistrados del Tribunal Supremo son de procedencia no judicial. Entonces pueden llegar a ser Magistrados del Tribunal Supremo, registradores de la propiedad o catedráticos de universidad entonces normalmente uno no se presenta si no le dan alguna indicación. A la gente más valiosa se le sugiere y se le pide casi que se presente, entonces se presenta y hay todo un proceso que a veces es muy reñido y a veces es menos reñido, pero normalmente para la gente que ha llegado ha habido alguna sugerencia.

En el caso de Encarna, y en otros casos que conozco bien siempre ha sido alguna sugerencia de Magistrados de la propia Sala Primera, oye porqué no te presentas, va a salir una plaza, luego hay que presentarse, hacer los papeles, superar los trámites necesarios pero generalmente el Tribunal Supremo suele estar bastante atento a los perfiles que cree que necesita entonces por el Tribunal Supremo han pasado catedráticos como Fernando Pantaleón que es un excelente catedrático de Derecho Civil, Encarna Roca, ahora esta como Magistrada del Tribunal Supremo otra muy buena catedrática de Derecho Civil que es María Ángeles Parra y yo creo que es una mezcla de me haría ilusión ser Magistrado del Tribunal Supremo pero yo diría que en el caso de Encarna hubo que rogarle un poco que se presentara pero que a ella le hizo ilusión seguro pero que estaba muy bien donde estaba que probablemente hubo alguien en el Tribunal Supremo o alguien muy próximo a ella que le dijo: “oye Encarna porqué no te presentas para ser Magistrada de la Sala Primera”, yo creo que debió ser algo de este tipo, ella se presentó y con el curriculum que tenía era bastante difícil que no la seleccionaran y fue seleccionada. También hay catedráticos magníficos, alguno de los mejores con diferencia que existe con diferencia que

se ha presentado y los señores del Consejo General del Poder Judicial por razones que es mejor no conocer no le han escogido.

14. Sabe algo de sus premios e investigaciones, ¿cuáles fueron las más importantes?

No. Yo creo que los tiene todos, a Encarna lo que le suelo decir es que salvo ser socia de honor del casino de mi pueblo no le falta nada ya.

15. ¿Y de sus publicaciones, cabe destacar las más importantes?

La mayor parte de Derecho Civil, también de Derecho Constitucional, es decir, algo que le ha caracterizado siempre a Encarna es tener un excelente olfato para captar las tendencias, es una cosa que no todo el mundo sabe, para saber hacia donde se mueve el mundo desde el punto de vista jurídico. Entonces a pesar de haberse dedicado a una disciplina muy tradicional y clásica puesto que el Derecho Civil es un derecho muy viejo incluso que si lo conectas con el Derecho Romano. Encarna siempre ha tenido un olfato especial para saber hacia donde se está moviendo el derecho en general, el Derecho Privado en particular y el Derecho Civil de manera más concreta y esto se ve bastante bien en sus publicaciones y en sus estudios. Si tiene obras publicadas en Derecho de Familia puesto que ella siempre ha sido una grandísima especialista en Derecho de Familia, también en el campo de Derechos Reales, también se preocupó muy rápidamente cuando se aprobó la Constitución del Derecho Civil Constitucional, fue una de las primeras personas que se preocupó del Derecho Civil Constitucional, es decir, que había supuesto para el Derecho Civil la aprobación de una Constitución, que evidentemente era algo revolucionario. Y yo creo que eso en parte explica el movimiento que ha podido hacer de una manera tan natural en la Sala Primera del Tribunal Supremo donde yo sospecho que fue más feliz que en el Tribunal Constitucional, donde ha sido Vicepresidenta que es un órgano un tanto diferente no solo jurídico, sino que es jurídico-político y ahí hay otro tipo de guerras. Pero ese movimiento se explica sobretudo por esa temprana

dedicación al estudio del Derecho Civil Constitucional, la lectura del Derecho Civil desde el punto de vista de la Constitución.

16. ¿Cómo era como persona?

Todo un carácter. Sobretodo yo subrayaría el aspecto de “*Self-made woman*” de mujer hecha a si misma que no creo que le deba nada a nadie, aunque tiene la suficiente generosidad para agradecer muchas cosas a mucha gente y lo hace, en realidad el mérito de todo lo que ha ido consiguiendo es suyo.

17. ¿De qué trabajaba su familia? ¿Ascendencia jurista?

Esto no lo sé, debería saberlo porque seguro que me lo ha comentado en más de una ocasión, pero no me acuerdo.

18. ¿Tiene o tuvo pareja?

Si, estuvo casada Encarna, se divorció, en eso creo que también fue pionera.

19. ¿Tiene descendencia?

Tiene un hijo, que como suele suceder no ha seguido los pasos de su madre, es decir, su hijo no ha estudiado derecho, su hijo es geólogo – ingeniero, es decir, hace cosas muy raras desde el punto de vista técnico me refiero. Y tiene muy buena formación, trabaja como ingeniero – geólogo en grandes obras tanto en España como en otros países y continentes. Pero su hijo es de ciencias.

20. ¿Tiene hermanos?

No.

21. ¿Qué le gustaba hacer en su tiempo libre?

La música, es una amante exagerada de la ópera. La típica persona que se hacia el circuito de las obras europeas y que si puede va a Biros, que en Barcelona era una asidua del Liceo y que ahora debe ser una asidua que, seguro que lo es del Teatro Real de Madrid, es decir, es una gran conocedora de la ópera. Luego es una mujer con intereses culturales muy variados, es buena lectora, le gusta la literatura, el teatro, últimamente está muy implicada con proyectos relacionados con la cultura, tiene una relación muy estrecha con el Museo del Prado, con gente que ha dirigido el Museo del Prado, pero por lo que la hemos conocido y lo que más le ha caracterizado es por la ópera.

22. ¿Algo a remarcar que no haya sido destacado?

Es una mujer valiente que siempre ha dicho lo que piensa, aunque te diría que es una mujer inteligente pero lista también, no se si manejas la diferencia entre inteligente y listo, hay gente que no es inteligente, pero es lista o que es inteligente pero no es lista. Yo creo que Encarna es inteligente, pero es muy lista, sabe como hay que moverse por el mundo y lo ha demostrado, su carrera es un ejemplo de saber moverse por el mundo y es valiente, es decir, no esconde las opiniones ni rehúye del enfrentamiento, si se tiene que pelear con alguien se pelea y lo ha hecho en más de una ocasión, ganando a veces, perdiendo en otras ocasiones, pero nunca va por detrás. También que es muy trabajadora.

Annex 2: Entrevista amb la Dra. Isabel Miralles Gonzalez

La Dra. Isabel Miralles González és professora titular a la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona, al departament de Dret Privat. Més en concret, de Dret Civil donat que imparteix Dret Civil de la Persona.

Es va graduar a la mateixa facultat a l'any 1978. La Dra. Miralles va coincidir com a docent amb la Dra. Roca.

Aquesta entrevista es va realitzar el 20 d'abril de 2021 de manera telemàtica, mitjançant videoconferència.

1. ¿Usted es profesora actualmente en la facultad?

Si, estoy trabajando allí.

2. ¿Qué asignaturas imparte?

Derecho Civil.

3. ¿En qué año comenzó usted la docencia en la Facultad de Derecho?

Pues mira yo terminé mi licenciatura en el año 1978 y ese mismo año sin contrato ya me incorporaron a la docencia, pero solo como profesora de prácticas y yo hacia las prácticas. Antes solamente había dos cátedras y teníamos los años, los pares los tenía un catedrático y los impares los tenía otro. De manera que cuando yo terminé, que terminé en junio del 78 pues en setiembre del 78 empecé a dar clases de prácticas en segundo curso y cuarto curso. Derecho Civil de la persona y Derechos Reales.

4. ¿Usted fue alumna de la Dra. Roca? ¿Cómo se conocieron?

No, yo era alumna del Dr. Villavicencio que era el catedrático y la Dra. Roca estaba en la cátedra del Dr. Villavicencio. Pero si que todavía siendo estudiante me incorporé a algún seminario. Seminario es que el profesor titular convocaba a unos cuantos estudiantes que estuvieran interesados en ciertas materias y entonces se hacían reuniones semanales para poder discutir y entender mejor ciertas instituciones. Entonces recibí la invitación de la Dra. Roca para incorporarme a uno de estos seminarios y ahí es donde la conocí. Pero yo nunca fui a clase con ella, excepto en los seminarios.

5. ¿Cómo era su manera de impartir las clases? ¿Alguna peculiaridad?

Si que lo sé, porque ya siendo yo profesora me di el gusto de poder ir a alguna de sus clases para ver como lo hacia. Porque pensé que teniendo yo también que impartir, sería bueno que aprendiera de la mejor. Encarna era muy buena dando clase y entonces pues me apunté, bueno sencillamente iba a alguna de sus clases procurando que no fuera la que me tocaba a mi después dar docencia. Y la verdad que era un gusto escucharla porque hacia no que la gente participara, incluso sin hacer participar al estudiante, porque esto antes no era muy usual, tú te sentías muy implicado en la explicación.

6. ¿Siempre ha impartido clase en el ámbito del Derecho Civil?

Si.

7. ¿Usted cree que la manera de impartir las clases ha dejado huella?

En sus estudiantes, en los que estaban muy interesados, puede. En los demás no de una manera muy especial. Ella tenia una personalidad muy fuerte y supongo que era más su personalidad que la manera que daba la clase para sus no iniciados. Los que estaban iniciados en el estudio disfrutaban mucho de sus clases porque había muchas ventanas y muchas perspectivas. En cambio, el estudiante más usual quedaba impactado por su personalidad por la manera en la que tenia de afirmarse, no tanto por la metodología utilizada.

8. ¿Coincidió usted como docente con la Dra. Encarna Roca en el mismo periodo? ¿Cómo fue la experiencia de compartir trabajo?

Sí. Pues mira, yo estaba haciendo la tesis con el Dr. Villavicencio, en ese momento el Dr. Villavicencio era el presidente del Consell Consultiu, tampoco disponía de un tiempo suficiente y la tesis es un trabajo muy introspectivo, pero necesitas mucho apoyo y entonces en un momento determinado hablé con el Dr. Villavicencio y le dije: “yo entiendo que usted está muy ocupado, pero yo necesito

a alguien que me haga un seguimiento más directo” y fue cuando fui a hablar con la Dra. Roca y le dije que quería que ella se ocupara un poco de mi para que me ayudara a ir avanzando en mi estudio.

9. Ahora vendrán una serie de preguntas sobre la vida de la Dra. Roca. ¿Cómo fue la infancia de la Dra. Roca?

Ya, pero no sé hasta que punto que yo si que la conozco porque la he conocido a ella, a su hermana, a su madre, tengo que decirte alguna cosa de ella. Sé que fue una niña muy trabajadora, muy lista, con buenísimas notas en el colegio y siempre ha sido muy inteligente. Su vida en familia, yo he conocido, a su hermana, a su madre, a sus primas bueno excepto el padre que era una persona ausente. Pero con los demás era una relación pues normal de una niña con sus familiares. Ella era muy buena estudiante eso si que te lo tengo que decir. Era una niña muy lista y muy buena estudiante en el colegio.

10. ¿Sabe si tuvo dificultades para acceder a la Universidad y en qué circunstancias?

No, que yo controle ninguna. La Universidad siempre ha sido más avanzada que el mundo exterior entonces, aunque las mujeres hemos tenido problemas, siempre hemos tenido problemas, todas hemos tenido problemas, ahora ya no. Pero, mira a mi misma me hicieron varias fiestas de despedida; cuando acabé la tesis porque pensaron que ya con eso ya estaba entonces decidieron hacerme una despedida, cuando anuncié que me iba a casar me hicieron otra despedida, que ya dieron por supuesto que ya me marchaba, cuando dije que estaba esperando a mi primer hijo pasó lo mismo. Entonces las mujeres siempre han tenido problemas para mantenerse, para que te tomen en serio, para poderme mostrar a los demás que tu estudio es un estudio serio. Era una época complicada, no es lo mismo ahora. Pero si que es verdad que las mujeres de su generación y las de mi generación arrastramos una serie de problemas que no tendríamos que haber arrastrado. Pero ella especialmente tampoco mencionaba nunca que hubiera tenido dificultades especiales.

Era una mujer, repito, muy estudiosa que muy pronto se dedicó completamente a la universidad, ella se divorció muy joven con su hijo muy crio, de manera que para ella su vida fue el estudio y el trabajo en la universidad, y eso de alguna manera le hizo muy fuerte el tener que no tanto luchar contra ciertos prejuicios como mantenerse en el estatus que ella había querido crear con relación a sí misma.

11. ¿Sabe si siempre quiso estudiar Derecho?

Creo que sí, porque las veces que hemos hablado ella siempre tuvo claro que quería hacer derecho. Podría haber hecho música, le encantaba cantar, era, bueno es muy conocedora del mundo del arte, muy culta a nivel musical, muchísimo, pero creo que siempre quiso hacer derecho, por lo menos que yo sepa, nunca me dijo lo contrario.

12. ¿Fue la primera mujer en obtener una cátedra de Derecho Civil, cómo se enteró y fue la reacción de la Dra. Roca?

Claro, ella siempre quiso. En aquel momento había un concurso – oposición que era para agregados de cátedra. Y ella ganó esa plaza como agregada de cátedra y ella era el equivalente a catedrático, pero sin plaza. Era la misma oposición lo que pasa que no tenías plaza de catedrático, la tenías de agregado a la cátedra. No es como ahora, el agregado a cátedra era el catedrático sin plaza, pero habías ganado la oposición, la habías tenido que hacer y la habías tenido que ganar. Y entonces pues si que aun costó un poco, ella tuvo que desplazarse, tuvo que marcharse fuera de Barcelona para poder tomar posesión como catedrática, porque aquí no se ofertaba ninguna plaza de catedrático por eso ella marchó si no me equivoco marchó a Santiago de Compostela y estuvo allí no sé si fue un año hasta que pudo volver ya como catedrática después de haber tomado posesión allí de ese cargo.

13. ¿Era mediante oposición?

Claro, la cátedra siempre es mediante oposición y ella fue agregado de cátedra mediante oposición y era catedrático sin plaza.

14. ¿Dónde se realizó el examen?

En Madrid. Antes se hacían todas las oposiciones en Madrid.

15. ¿Qué hizo en Santiago de Compostela?

Ahí había una vacante y ella fue para allá y entonces pudo optar a la cátedra. Ella ya estaba ya tenía la autorización del ministerio, pero no había plaza para ella aquí en Barcelona y fue allí para acceder al cargo de cátedra y después volvió.

16. ¿Sabe si se colegió en algún Colegio de abogados?

No lo sé si estuvo colegiada en el de Barcelona. Si lo estuvo fue sin ejercicio. Pero la verdad es que no lo sé, jamás se me ocurrió preguntárselo. Pero lo que sí que te digo es que nunca ejerció, nunca ha ejercido, ha colaborado como otros compañeros, ha hecho múltiples dictámenes, pero ella directamente ejercer no, por lo tanto, yo diría que nunca estuvo colegiada con ejercicio, pero colegiada sin ejercicio eso ya no lo sé. Porque a veces te hacía falta estar colegiada para poder tener acceso a los servicios del Colegio, la biblioteca del Colegio es muy buena biblioteca, la posibilidad de tener relación con gente que se está también formando o que está estudiando y que son eruditos en algunos temas pues a veces también la tienes estando en el Colegio. Por eso si se hubiera colegiado sin ejercicio no me hubiera extrañado, pero repito que no lo sé, no tengo esa información, nunca se me ocurrió preguntarle y no la tengo.

17. ¿Cómo decidió acceder a las altas magistraturas?

Pues por inquietud básicamente por inquietud. Ella llevaba ya muchos años de profesora, de catedrática y decidió que quería probar otra cosa. Has estado en el mundo de lo teórico y de repente decides probarte a ti mismo en el mundo de lo práctico. Presentó las solicitudes, acreditó sus conocimientos y entró en el Tribunal Supremo y de hecho creo que hizo una labor importantísima en el Tribunal Supremo.

Y después del Tribunal Supremo claro que más puedes hacer que no sea juez del Constitucional, pues entonces lo probó, lo intentó y consiguió ser miembro del Tribunal Constitucional y ahora ya sabes que es vicepresidenta.

18. ¿Cómo accedió al Tribunal Supremo?

Accedió al Tribunal Supremo mediante el cuarto turno, por méritos.

19. Sabe algo de sus premios e investigaciones, ¿cuáles fueron las más importantes?

A ver, todos los premios tienen importancia y la tienen en el momento en que lo recibes, es lo más que te pueden dar. Yo recuerdo que hace poquito le dieron un premio importante, el Pelayo, se le otorgó en Madrid hará como 3 años que de alguna manera fue un reconocimiento a toda una trayectoria importante como la que ella ha tenido des del punto de vista de la difusión de la ciencia, de la promoción del conocimiento y de la judicatura. Era una especie de premio a toda una carrera dedicada al estudio, a la aplicación del derecho y a la investigación. Creo que se llamaba Premio Pelayo, estuvo el ministro y se lo dieron, mucha gente, cantidad de personalidades porque es un premio importante, se le dio en el Casino de Madrid creo que fue allí en Alcalá, es un premio muy reconocido a toda una vida, a una trayectoria profesional y creo que era de alguna manera como la culminación de una carrera muy bien llevada y muy trabajada.

20. ¿Y de sus publicaciones, cabe destacar las más importantes?

Claro, sí, tiene infinidad de ellas.

21. ¿Cómo era como persona?

Mira, era, es una mujer muy amiga de sus amigos, pero a la que le cuesta mucho hacer amigos, considerar como amigos. Entonces, la característica que yo más destacaría es esa, el trabajo permanente pero después la claridad de objetivos. Encarna siempre ha sabido llevar muy bien su carrera, saber hacia donde quería ir y poner todo el esfuerzo para llegar a conseguir esa finalidad. Siempre ha sabido dirigir muy bien sus objetivos y creo que eso es un mérito porque no se pierde en vías laterales, sino que tiene un objetivo claro y lucha hasta conseguir ese objetivo y eso es muestra de una capacidad del conocimiento y de una perseverancia grandísima. No hay nada que la pare, ella quiere eso, busca y consigue ese objetivo, tampoco hace falta destruir a nadie para conseguirlo, solo que trabaja en esa vía.

22. ¿De qué trabajaba su familia? ¿Ascendencia jurista?

Mira, la verdad es que a su madre la conocí bien, pero a su padre no le llegué a conocer. Entonces ella no hablaba nunca de su padre, yo creo que no era jurista, creo que no lo era. De hecho, creo que ella fue la primera que estudió una carrera universitaria en su familia. Su hermana es una mujer absolutamente encantadora, divertida, magnífica, pero creo que nunca llegó a estudiar, terminó el bachiller, se casó y punto. Cada una toma su dirección en la vida. No creo que le venga de familia. Pero hay cosas de las que nunca hablábamos. Tampoco tengo la seguridad porque es un tema sobre el que jamás se me ocurrió preguntar. Yo sabía de sus problemas en la familia por lo tanto no se me ocurrió nunca preguntarle nada más de ello.

23. ¿Tiene o tuvo pareja?

Si, se divorció joven.

24. ¿Tiene descendencia?

Ella tiene un hijo ingeniero – geólogo.

25. ¿Tiene hermanos?

Si, una hermana.

26. ¿Qué le gustaba hacer en su tiempo libre?

Lee muchísimo, disfruta al máximo de la música, ella es una melómana, ha estado cantando muchos años en corales, pero además era miembro de aquí en Barcelona del Liceo, y ahora que está viviendo en Madrid, del Real. Ella disfruta de la música. Los veranos acostumbraba a pasarlos en Austria o en Alemania para poder escuchar conciertos u óperas. Es decir, para ella era importante el mundo musical. Era una absoluta melómana. Ahora por lo que voy sabiendo se está interesando cada vez más, que siempre le ha interesado, pero cada vez más en el mundo de la pintura. Ahora forma parte de la Junta del Museo del Prado, acaban de publicar un libro donde se habla de la pintura y los derechos. Es una persona que está siempre interesada por el mundo cultural. Le gusta la pintura, el teatro y la música.

27. ¿Algo a remarcar que no haya sido destacado?

Pues la verdad es que no lo sé. Mira, cuando yo la conocí, ella y yo nos llevábamos poco más de diez años. Ella ya tenía un hijo y yo recuerdo con un cariño muy especial a su hijo. Porque, de hecho, incluso en alguna ocasión yo me lo había quedado en casa con mis padres, es decir, tú vete tranquila.

Ella disfrutaba con que la gente la quisiera a ella o quisiera estar con su hijo. Es amiga de sus amigos básicamente, yo destacaría ese dato.

Annex 3: Entrevista amb el Dr. Joan Egea

El Dr. Joan Egea Fernández és catedràtic de Dret Civil a la Universitat Pompeu Fabra de Barcelona. Va entrar com a professor ajudant a la Universitat de Barcelona a l'any 1976. Es va doctorar en Dret a la Universitat de Barcelona a l'any 1981. Va ser professor titular de la Universitat de Barcelona del 1984 al 1991. És president del Consell de Garanties Estatutàries de la Generalitat de Catalunya.

Es deixeble de la Dra. Roca ja que va ser alumne seva i anys més tard van compartir treball.

Aquesta entrevista es va realitzar el 22 d'abril de 2021 de manera telemàtica mitjançant trucada telefònica.

1. Com la va conèixer?

La vaig tenir de professora. Quan vaig estudiar Dret la vaig tenir de professora. Després, va ser a través d'ella i del professor Fernández de Villavicencio que jo vaig entrar de professor ajudant a la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona.

2. Vostè va estudiar a la Universitat de Barcelona?

Sí.

3. Ara imparteix classes a la Universitat Pompeu Fabra?

Sí. Professor de la Pompeu i sóc ara president del Consell de Garanties Estatutàries.

4. Quin any va començar vostè la docència a la Facultat de Dret?

Al 1976.

5. Quina branca? Actualment també?

Civil, sí.

6. Com va ser l'experiència?

Va ser una experiència molt enriquidora tan des del punt de vista científic com des del punt de vista personal. Això també està en l'escrit que vaig redactar.

7. Sempre ha impartit classe a l'àmbit del Dret Civil?

Sí.

8. Com era la seva manera d'impartir les classes?

Jo diria que els antics catedràtics o ella tenien una manera molt directa i molt profunda d'entrar al fons de la qüestió i de no donar res per sabut. Entrar també a combinar aquesta explicació moderna també amb el que es la tradició jurídica catalana, és a dir, dels juristes històrics que havien desenvolupat el Dret Civil antic. Una combinació de tradició jurídica i moderna, influïda per la seva estada a Anglaterra, la seva formació a l'estranger també, el complement de formació.

9. Com va ser l'experiència de compartir treball?

Amb aquesta rigorositat de preparar els temes a fons, de plantejar-se els problemes, de discutir tots conjuntament. De professor ajudant que jo era mentre ella era professora adjunta. Jo vaig entrar a la Universitat a l'any 1976 de professor i ella va treure la càtedra a l'any 1978.

Evidentment que em va influir amb la forma d'explicar les classes, de preparar-les, de debatre-les, de discutir-les i sí, seguia el seu sistema.

10. Ara vindran una sèrie de preguntes sobre la vida de la Dra. Roca. Com va ser la infància de la Dra. Roca?

No. Jo la vaig conèixer a la Universitat, no.

11. Sap si va tenir dificultats per accedir a la Universitat i en quines circumstàncies?

No ho crec. I no crec que tingués la infància tampoc, encara que no puc opinar perquè no ho sé, però jo diria que pel tipus de família ni va tenir problemes per entrar a la Universitat, llevat el típic de les dones que aquell temps no proliferaven gaire, però doncs jo diria que no és un cas. Però agafa-ho a benefici d'inventari, això t'ho explicarà ella millor. Això has de parlar amb ella.

12. Sap si sempre va voler estudiar Dret?

No ho sé.

13. Va ser la primera dona en obtenir una càtedra de Dret Civil, com es va assabentar i va ser la reacció de la Dra. Roca?

De normalitat, això ens hem donat compte després de tot el mèrit que tenia però era ben normal. Tot l'entorn, tots nosaltres ens ho vam prendre amb plena normalitat, amb cap excepcionalitat. Però després tu quan fas balanç veus efectivament el mèrit que té de ser dona, d'arribar a on ha arribat. I ara el màxim que és el Tribunal Constitucional.

Ha assolit totes les fites sense proposar-s'ho. Jo penso que per la seva vàlua, està cridada a anar ocupant els llocs que ha ocupat. Ni ella s'ha tingut que proposar ni meritar ella sola sinó que la gent ha reconegut el que valia.

14. Sap si es va col·legiar en algun Col·legi d'advocats?

Jo diria que sí, que es va col·legiar però com a no exercici. Això són preguntes que t'ho dirà ella amb exactitud. Jo diria que està col·legiada com a no exercici com jo, però no ho sé.

15. Com va decidir accedir a les altes magistratures?

Ella no va donar cap pas. Sinó que es un cúmul de circumstàncies què, precisament per la seva vàlua, per ser la primera dona catedràtica de Dret Civil, tot això, la seva fama de bona jurista, tot això influeix en arribar a aquest lloc. No és que ella doni un pas. Evidentment que si ella no hagués volgut anar, no hi hagués anat. Però ella es va sentir reconfortada que la reconeguessin i li proposessin ocupar aquell lloc.

16. Sap alguna cosa dels seus premis i investigacions, quins foren els més importants?

Al paper t'ho esmento. Ella ha sigut: Creu Sant Jordi, Premi Borrell i Soler a l'Institut d'Estudis Catalans, premi Puig Salellas al Col·legi de Notaris de Catalunya...etc

Té molts premis, a la introducció que li faig en aquest discurs i la que li fa el Xavier Roca veuràs els premis que té.

17. Com era com a persona?

Treballadora incansable, intel·ligent, progressista, jo la tinc per aquestes qualitats. I boníssima persona evidentment, això no cal dir-ho. Jo amb ella he tingut una bona relació, jo vaig entrar a la Universitat a través d'ella, perquè ella m'ho va proposar i vam tirar endavant.

18. De què treballava la seva família? Ascendència jurista?

T'ho dirà ella, no ho sé, jo diria que no pels antecedents familiars que jo li conec. Però vaja no hem parlat d'això en tots els anys que hem passat junts.

19. Té o va tenir parella?

Va tenir.

20. Té germans?

Sí, una germana. També té un fill.

21. Què li agradava fer en el seu temps lliure?

Música clàssica i també havia cantat en cors diria jo. Però sobretot escoltar musica clàssica.

22. Alguna cosa a remarcar que no hagi estat destacada?

No, jo el que et dic és el del Col·legi notaris, el vídeo de YouTube i sinó busques: Encarna Roca Trias doctora honoris causa, Universitat de Girona i segurament et sortirà el vídeo d'un altre dels seus deixebles que és Miquel Martín Casals que és el que li va fer la presentació. Jo m'he recordat perquè vaig estar Girona també aquell dia que li van fer aquesta presentació.

Annex 4: Entrevista amb Dr. Josep Ferrer

El Dr. Josep Ferrer Riba va estudiar Dret a la Universitat de Barcelona i actualment és catedràtic de Dret Civil de la Universitat Pompeu Fabra. Va ser degà d'aquesta facultat de l'any 2006 a 2010. També és vicerector de Relacions Internacionals. És membre del Ple, de la Comissió Permanent i del Consell Rector de l'Observatori de Dret Privat de Catalunya.

El Dr. Josep Ferrer coneix a la Dra. Roca donat que va ser la seva professora així com anys més tard van compartir treball.

Aquesta entrevista es va realitzar el 27 d'abril de 2021 de manera telemàtica mitjançant videoconferència.

1. Quin any va començar vostè la docència a la Facultat de Dret?

Al 1983 aproximadament. Docència en si ara no me'n recordo devia ser 1983-1984 devia començar a fer alguna classe pràctica. Al 1983 vaig llegir la tesina així que 1984-1985 aproximadament.

2. ¿On va estudiar Dret?

Vaig estudiar Dret a la Universitat de Barcelona i actualment sóc professor de la Universitat Pompeu Fabra.

3. Quina branca? Actualment també?

Dret Civil. Sí.

4. Va ser alumne de la Dra. Encarna Roca? Com es van conèixer?

Va ser professora meva a l'assignatura de Dret Civil Català. Després vàrem compartir treball.

5. Va coincidir vostè com a docent amb la Dra. Encarna Roca en el mateix període?

Si.

6. Com va ser l'experiència?

A mi com a docent m'agradava molt l'Encarna. Era una època en què la majoria de professors eren gent que no es dedicava a la docència. Majoritàriament es dedicaven a la professió, eren advocats, gent que donava poca importància a la docència o que l'ha fet bastant malament, amb alguna excepció notable. Però la majoria tenien una qualitat molt discreta. En Dret Civil, l'Encarna sí que s'agafava la docència en serio, l'explicava bé. En aquella època, ella ja havia escrit la seva obra més important de Dret Civil Català "Fundamentos del Derecho Civil de Cataluña" conjuntament amb el Dr. Puig Ferriol i es notava que era una acadèmica, no una advocada allò que vingués a classe amb el Codi Civil i les mans a la butxaca.

7. Com era la seva manera d'impartir les classes?

Era un tipus de docència molt d'exposar el dret positiu però una mica amb el context històric intentant trobar la virtualitat pràctica de les institucions civils però no deixava de ser un model de docència molt tradicional en el qual el professor explicava i els estudiants preniem apunts i ja està.

8. Sempre ha impartit classe a l'àmbit del Dret Civil la Dra. Roca?

Sí.

9. Ara vindran una sèrie de preguntes sobre la vida de la Dra. Roca. Com va ser la infància de la Dra. Roca?

No sé massa la veritat, ella tampoc parlava massa d'això i jo crec que la seva persona a l'inici de la seva carrera acadèmica ha estat marcada pel seu divorci perquè en aquella època no era normal que una parella es trenqués amb un divorci. Ella era relativament jove, encara que no sé quan va durar el seu matrimoni. Ella era una persona que es va trobar en una situació ella sola amb un nen petit, perquè té un fill.

En una època en què no era normal que una dona sola es dediqués a la vida professional i acadèmica en un món d'homes. Jo crec que això la va marcar bastant de caràcter i també de dedicació. Els seus primers anys de carrera va ser de dedicació molt intensa. Quan va escriure el "Fundamentos del Derecho Civil de Cataluña", clar jo aquesta època no la vaig viure amb ella perquè això ve d'abans diguem però tot i que era la seva vida personal i això no en parlava molt. L'aire fruitava aquest fet, que era una persona marcada pel fet de ser una dona sola, divorciada, amb un fill, en un món molt masculí.

10. Sap si va tenir dificultats per accedir a la Universitat i en quines circumstàncies?

Crec que no, és a dir, ella estava a la càtedra del Dr. Villavicencio i allà doncs hi va entrar bé, no crec que tingués dificultats. Després, un altre cosa segurament devia ser la promoció acadèmica, l'arribar a ser catedràtica perquè jo crec que va ser la primera catedràtica de Dret Civil d'Espanya. Això sí que realment això en aquella època era una cosa excepcional. Ara, tampoc et sabia dir si va haver de donar molts cops de colze per saber si realment per a ella li va ser molt difícil.

11. Sap si sempre va voler estudiar Dret?

A mi no em consta que volgués fer una altre cosa. M'imagino que sempre ho va haver de tenir clar. No em consta que tingués cap altre vocació.

12. Va ser la primera dona en obtenir una càtedra de Dret Civil, com es va assabentar i va ser la reacció de la Dra. Roca?

Això jo tampoc no ho sé, és a dir, quan jo ja la vaig conèixer ja era catedràtica i això era una mica la història prèvia per dir-ho així. Jo crec que en el seu entorn va ser ben acollida, és a dir, el Dr. Villavicencio, d'alguna manera sempre va tenir clar que ella havia de ser la successora en la seva càtedra i això sí que me'n recordo d'haver fet algun sopar i tal, allò que va tota la càtedra i el professor

Villavicencio deixant clar que d'alguna manera sabia l'autoritat i el "mando" amb l'Encarna.

I en l'estudi del Dret Civil Català, jo crec que va tenir molta sort d'haver-se acompanyat del Dr. Puig Ferriol, que era una mica més gran que ella i jo m'imagino que el Dr. Puig Ferriol era amb el que feia aquest tàndem. Però ella aquí va trobar un espai de comoditat per poder fer la seva obra acadèmica.

13. Sap si es va col·legiar en algun Col·legi d'advocats?

Sí, jo m'imagino que estava col·legiada al Col·legi d'Advocats de Barcelona. No va exercir mai la professió però col·legiada estava segur. De fet, si no recordo malament crec que durant bastants anys va dirigir la Revista Jurídica de Catalunya que era una revista del Col·legi d'Advocats. Sí que va tenir una relació substancial amb el Col·legi d'Advocats.

14. Com va decidir accedir a les altes magistratures?

Això és una cosa que t'hi trobes, que no la decideixes tu. Jo suposo que d'alguna manera també afavorida en el seu cas pel seu perfil més ideològic o polític o així, va trobar la via perquè la recolzessin per anar al Tribunal Suprem. I després jo que crec que ja un cop va entrar dins del "stablishment" de Madrid i es va donar a conèixer i se li va veure més el perfil que tenia doncs la van proposar pel Tribunal Constitucional. És una cosa bastant relacionada amb el seu tarannà ideològic o polític d'alguna manera. Sí és veritat que ella a la Universitat de Barcelona no tenia una posició fàcil, dins del departament de Dret de la Universitat de Barcelona donat que estava dominat pel Dr. Badosa i d'alguna manera ella va quedar una mica arraconada i es va trobar una via d'escapatòria d'una situació acadèmica que no li era molt favorable podent accedir al Tribunal Suprem.

15. Sap alguna cosa dels seus premis i investigacions, quins foren els més importants?

En té molts. Ha estat membre de la Comissió Jurídica Assessora, després de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya i jo suposo que també de l'Acadèmia Espanyola i doncs lògicament a mesura que et vas fent gran et van caient premis i distincions i coses. Però no et sabria dir un així que sigui el més important.

16. Quina línia de recerca han seguit les seves publicacions?

Ella va fer una primera línia lògicament va ser el Dret Civil de Catalunya en general incloent la part més important del Dret Civil Català que era el Dret de Família i el Dret de Successions. I després ella ha fet i ha publicat coses en tot l'àmbit del Dret Civil però potser si una de les seves línies més destacades seria el Dret de Família i d'alguna manera li va començar a donar una visió més moderna i més internacional perquè la Acadèmia Espanyola era una acadèmia molt poc internacional que presta molt poca atenció al Dret Comparat, a la Sociologia, etc. I ella amb això va intentar obrir una mica la manera d'investigar això, la Sociologia, el Dret Comparat, etc.

17. Com era com a persona?

No sé que dir-te. Altres professors que han fet escola, que han creat un grup de deixebles, de persones que han seguit la seva línia d'investigació, que després han pogut acabar sent titulars o catedràtics. En el cas de l'Encarna els que ho han seguit ha sigut per mèrits propis.

18. De què treballava la seva família? Ascendència jurista?

No em consta, això t'ho dirà algú altre que la conegui més que jo. Però ara no recordo massa bé la seva família, jo diria que no. Em sembla que no.

19. Té o va tenir parella?

En va tenir.

20. Té germans?

Em sembla que té una germana però no la vaig arribar a conèixer.

21. Què li agradava fer en el seu temps lliure?

És una fanàtica de la òpera. El seu temps lliure el dedicaria a la òpera i a viatjar d'aquí cap allà a veure festivals d'òpera, concerts especials, la música i bastant particularment l'òpera.

22. Alguna cosa a remarcar que no hagi estat destacada?

Ara mateix no.

Annex 5: Entrevista amb la Dra. Encarnació Roca i Trias

Aquesta entrevista és va realitzar el dia 4 de maig de 2021 de manera telemàtica mitjançant videoconferència des del Tribunal Constitucional.

El meu treball té dues parts, una part teòrica i l'altre pràctica basada en aquesta entrevista, i també he entrevistat als seus deixebles. Així que començo a fer-li unes preguntes intentant seguir una línia temporal.

1. On va néixer? Context familiar? Nombre de germans?

Jo vaig néixer a Barcelona a l'any 1944 i el context familiar era una família típica de l'Eixample i jo tinc només una germana que és més jove que jo.

Els meus pares es van separar que jo era molt petita i vaig viure sempre amb la meva mare, amb la meva àvia i la meva germana.

2. Té descendència?

Un fill.

3. On va viure?

Sempre a Barcelona

4. Com va ser la seva infància i adolescència? On va estudiar de petita?

Normal, com una nena d'aquella època, els meus cosins i jo teníem més o menys la mateixa manera de viure. Diumenge anàvem a missa pel dematí perquè era el que tocava i després ens quedàvem a casa jugant, coses així. Anava al col·legi evidentment, al Jesús Maria, un col·legi que hi havia al carrer Casp. Ara ja no existeix aquest col·legi, se'l va quedar Nuñez i Navarro i va fer una típica casa de cantonada de Núñez i Navarro. El col·legi tenia alguna part interessant des del punt de vista arquitectònic. No me'n recordo de l'arquitecte. Es veia una part, que a mi sempre m'havia impressionat molt, una part de la casa del costat que és de Gaudí. Hi havia tota la paret entre el pati del col·legi i la casa del costat era unes conxes especials que eren de Gaudi. D'això sí que me'n recordo perfectament. Era una cosa que després va intentar carregar-se precisament el Núñez i Navarro i no ho va aconseguir. Això segueix existint.

5. Com vivien en el seu context polític d'aquella època durant la seva infància?

Es que a casa meva doncs no érem d'esquerres, tampoc érem de dretes. La meva àvia per exemple, sempre deia que una cosa era el catalanisme i l'altre era el separatisme.

I la meua àvia sempre deia que el catalanisme ella ho firmava al 100% però que ella no era separatista, i a casa meua pràcticament els meus tiets i tots els altres anaven per aquesta via.

En el col·legi, en aquella època, doncs d'això no es parlava.

6. Té ascendència jurista?

No.

7. Per què va decidir estudiar dret?

Bueno jo sóc una persona fonamentalment de lletres i sempre m'ha agradat molt l'art, la música. Les matemàtiques no m'agradaven i vaig tenir la mala sort de tenir una professora que no sabia donar a entendre el que eren les matemàtiques. Després me n'he adonat perquè veig que si m'ho haguessin explicat potser hauria fet alguna altra cosa.

En canvi, vaig tenir una professora molt bona de llatí i grec i aquesta senyora sí que em va donar encara més interès per les lletres. Però es clar a casa meua hi havia un problema econòmic important i jo havia de treballar, això ho tenia clar tota la família, jo també. No vull dir que no podia ser una nena burgesa d'allò que es quedés a casa cuidant als nens i tot això, cosa que em sembla doncs que dintre de tot que cadascú fa el que pot. Doncs jo, al col·legi, la directora d'estudis li va aconsellar a la meua mare que estudiés dret i jo vaig pensar que sí encara que a casa no hi havia antecedents. El meu besavi, el pare de la meua àvia, era procurador dels tribunals però en l'època que aquest senyor va ser procurador dels tribunals no s'havia d'estudiar la carrera de dret, era un gestor d'aquella època que a finals del segle XIX funcionava de manera diferent. Jo, per tant no tenia gaire relació amb el dret però alguns companys, els típics, el grupet d'amics i tal la majoria estudiaven dret i vaig pensar que si no m'agradava canviaria però em va agradar molt.

8. Com va ser la seva etapa universitària?

Em vaig llicenciar al 66 i vaig ingressar al curs 60-61.

9. La seva família la va recolzar en la seva decisió?

Sí, van ser ells els que m'ho van aconsellar. A través del consell del col·legi doncs van dir que els hi semblava molt bona la idea i en aquella època tingués en compte que els estudiants no decidíem gaire.

10. Com a dona va trobar traves per entrar a la universitat?

No. A la Universitat no, perquè en aquella època a l'any 60-61 que vaig entrar, la veritat es que l'ambient sobretot a la Facultat de Dret era un ambient molt lliberal, molt obert, molt diferent del que hi havia al carrer, molt diferent. I al contrari, no hi havia cap tipus de tractament ni pitjor ni millor pel fet de ser dona.

11. En el moment en què va estar a la Universitat també treballava?

Si, un cunyat de la meua àvia que era director general d'una companyia d'assegurances em va oferir una feina per anar a les tardes per ajudar una mica a la oficina. Si treballava, tenia una certa llibertat horària.

12. Tenia alguna professora dona a la Universitat de Barcelona?

A la UB pràcticament només vam tenir una professora a l'assignatura que llavors es deia Dret Polític i jo no recordo més.

13. Quines eren les seves matèries preferides?

El Dret Civil i després em va agradar molt el Dret Laboral que el donava el Manuel Alonso Garcia i potser, l'altre dia parlant amb un amic laboralista aquí a Madrid

em va dir que el professor Alonso Garcia era el que tenia una metodologia més semblant al Dret Civil així que potser va ser per això.

Després també, la Història del Dret també com que a mi m'agradava la història, doncs la Història del Dret sempre m'ha agradat moltíssim.

14. Treia bones notes?

Sí.

15. Què va sentir al saber que era la primera dona en assolir la càtedra en Dret Civil?

Si vols que et digui la veritat, res. És a dir, jo no m'he adonat d'aquestes coses fins ara que sóc bastant gran ja. He anat treballant tota la meva vida, he trobat com natural arribar allà on jo he arribat, ho he trobat com natural. Quan ho treballes tens molta feina feta, tens una motxilla important i en aquest sentit jo em pensava que era normal treure una càtedra, després ho he vist i no ho era tant. En aquella època, a l'any 1978 que la vaig treure, en aquella era època era una agregació, les agregacions es convertien en càtedra automàticament, és a dir, ja no vaig haver de fer unes oposicions i la veritat es que jo sempre he cregut en el criteri del mèrit i suposo que per això ho vaig trobar normal, no ho sé, potser era una mica inconscient.

16. I el seu entorn com va reaccionar?

Et diré, a casa meva molt bé, en aquell moment jo ja estava separada tenia el fill, el noi ja tenia en aquell moment onze anys, a casa meva cap problema, tot el contrari tots molt contents. També al contrari que en el mateix que t'estic dient, no era una cosa de dir: "Oi fixa't-hi és la primera dona", no, era: "Caram ja has tret la càtedra que bé!".

Els companys a la facultat n'hi va haver un sobretot que no ho va tragar mai, jo crec que encara no ho ha tragat però bé és la vida. Amb això s'ha de jugar Maribel!

17. Per què va escollir el Dret Civil? Què és el que més li agrada?

A veure, a vegades aquestes coses depenen també molt del professor que tens. El Dret Civil és una matèria que és molt racional i a més és molt de la vida diària, o sigui és com, i ara que estic al Constitucional m'adono més, el Dret Constitucional és molt de teories, són coses que s'escapen una mica de la vida real. El Dret Civil, és la vida de cada dia. Sobretot em va agradar molt en aquell moment perquè ens ho va fer molt ben fet i molt ben explicat el Dret Civil Català perquè a cinquè pràcticament i estudiàvem Dret de Successions a través del Dret Civil Català. Jo vaig fer després la tesi doctoral sobre el Dret Civil Català i per això em va agradar el Civil i també et diré que això de tenir un professor que et fa les assignatures més agradables també influeix, influeix tot.

18. Sempre havia volgut ser professora?

No, a veure, la meua carrera no ha sigut una carrera, per mi d'anar superant obstacles, he anat fent una mica segons com m'han vingut. No m'he proposat ser catedràtica, clar home quan em vaig presentar a les oposicions sí, però que abans de presentar-me jo no sabia que volia fer oposicions, a mi el que m'agradava molt era investigar i doncs ho vaig aconseguir. Llegir i escriure que sempre dic jo. Ho vaig aconseguir i a partir d'aquí l'única manera segurament de continuar i de fer això que m'agradava i a més en un moment que jo ja m'havia separat del meu ex marit i tenia un fill que mantenir doncs era continuar a la universitat i arribar al lloc més alt dintre de la universitat. Després les coses han vingut una mica així per les seves passes. Encara que sembli mentida, jo mai a la vida he dit jo vull ser això, no.

19. Com era la seva manera d'impartir les classes?

No ho sé, això ho han de dir millor els que han sigut els meus alumnes. La gent diu que jo donava les classes d'una forma molt clara però això jo no he rebaixat mai el nivell perquè una cosa es que tu tinguis una facilitat d'esquematitzar bé o això i l'altre es que rebaixis el nivell. Jo crec que les classes, cada vegada ho tinc més clar i ara que m'estic fent més gran encara ho tinc més clar, és donar les classes que els alumnes les entenguin perquè si no ho entens pots ser meravellós però si no entens res, diga'm tu de què serveix.

20. Es va col·legiar en algun Col·legi d'advocats?

Sí però molt tard. Joestic col·legiada sense exercici al Col·legi de Barcelona.

21. Com ha sigut l'experiència d'accedir a les altes magistratures? Sempre li havia cridat l'atenció?

Tornem al que t'he dit abans, jo no pensava mai entrar al Tribunal Suprem. Si que és veritat que al Tribunal Constitucional m'havia fet gracia, tenia interès des de que va començar a funcionar el Tribunal Constitucional, però tampoc allò. En canvi, el Tribunal Suprem mai se m'havia acudit però hi va haver un problema que es va bloquejar l'elecció dels magistrats per un problema de desorganització i d'un problema complicat al Consell del Poder Judicial i em van oferir a mi la possibilitat d'accedir a la magistratura pel cinquè torn, que és un torn especial per juristes de reconegut prestigi però que no són magistrats de carrera i llavors clar quan m'ho van oferir vaig pensar home no està malament, si t'ho vénen a oferir no pots dir que no. La veritat es que al Suprem m'ho he passat molt bé, he tingut uns companys fantàstics i crec que he fet alguna cosa positiva.

22. En les seves investigacions, quines línies de recerca en va seguir? I per què?

La primera i potser la que va durar més anys és la del Dret Civil Català. Aquesta és on jo puc dir que és on tinc la majoria de les meves publicacions i després quan ja vaig deixar, bé no deixar, quan vaig començar després de ser vicerectora i estar al rectorat amb el professor Bricall aleshores tenia dret a un any sabàtic quan vaig acabar i em vaig dedicar a estudiar una cosa que sempre m'havia fet molta gracia que és el Dret de Família i me'n vaig anar amb una beca per l'any sabàtic a Oxford on aquell moment hi havia l'escola més important anglosaxona de Dret de Família i vaig estudiar un curs allà i vaig publicar un llibre com a conseqüència d'aquest any sabàtic que es diu "Familia i cambio social".

23. Quantes publicacions en té?

100 i bastants però exactament no ho sé la veritat.

24. I dels seus premis? Algun que em pugui destacar?

Doncs a mi un que em va fer moltíssima il·lusió que va ser el premi de la Generalitat de Catalunya de recerca que és un premi de recerca, que jo sé perfectament que en matèria de dret hi ha poquíssims premis de recerca. Normalment els premis es donen a científics i també a grans historiadors, historiadors de l'art, però a dret sembla que no fem recerca. Doncs aquest, el Narcís Montoriol, aquest em va fer molta il·lusió, les coses com són.

I després el premi que sí que aquest es dóna directament a persones que han tingut una trajectòria destacada és el premi Pelayo que es dóna a Madrid. És un premi molt prestigiós i molt important. S'ha donat a persones, a poques dones per altra banda, no hi ha manera, ara joestic al jurat i no hi ha manera.

25. Què li agrada fer en el seu temps lliure?

En tinc poc i el que m'agrada fer és escoltar música clàssica, que és una de les coses que més m'agrada a la vida i després doncs llegir sobre art, veure exposicions, el teatre m'agrada però no m'agrada tant i doncs coses d'aquest tipus en general.

26. A què es dedica actualment, només a la vicepresidència del Tribunal Constitucional?

Només a la vicepresidència del Tribunal Constitucional, no puc tenir més dedicació. Absolutament incompatible amb tot. La única dedicació que tinc és aquesta, la meva activitat dintre del món de la música i de l'art. Per exemple, entre les coses que m'agrada fer és per exemple agafar una òpera i estudiar els elements jurídics que es poden treure d'aquesta òpera i en aquest sentit des de fa dos anys dirigeixo una secció d'una revista que es diu "Scherzo" que és una revista molt prestigiosa en l'àmbit de la música que es titula Òpera i Dret. I han tret dos dossiers en els quals intervenen, en l'última ha intervingut algun professor de la Universitat de Barcelona.

27. En algun moment s'ha penedit d'estudiar Dret o d'haver exercit com a jurista?

No. Jo crec que el dret és una cosa que en general la gent es pensa que és pagar un impost i no sé, que és burocràcia en general. La gent pensa que el Dret és igual a burocràcia i això no és així. El Dret és el respecte pels drets humans i això és el que jo faig aquí al Constitucional i podria dir-te que des de que va entrar en vigor la Constitució és la metodologia que jo he emprat per exercir el Dret en benefici de les persones. Estem tots afectats pel Dret en totes les àrees de la nostra vida.

No sap com li agraeixo aquesta estona.

Home Maribel no, jo agraeixo que facis un treball de fi de carrera. Com fa temps que no dono classes ja estic una mica fora del sistema però tinc amics encara que donen classes a la Universitat d'aquí a la Complutense i per tant t'agraeixo molt aquesta atenció, haviam si serveix perquè hi hagi més dones.

